पुरवणी परीक्षा तयारी

इयत्ता : १०वी

विषय : मराठी

देखणी ती पाऊले
जी ध्यास पंथे चालती

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.

इयत्ता दहावी

ध्यासपंथी विद्यार्थ्यांसाठी.....

पुरवणी परीक्षा तयारी

विषय-मराठी

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.

इयत्ता दहावी पुरवणी परीक्षा तयारी विषय: मराठी

प्रवर्तक : शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, महाराष्ट्र शासन

प्रकाशक : राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे

प्रेरणा : मा. आय. ए. कुंदन (भा.प्र.से.), प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण विभाग

मार्गदर्शन : मा. सूरज मांढरे (भा.प्र.से.), आयुक्त (शिक्षण) महाराष्ट्र राज्य, पुणे

मा. प्रदिपकुमार डांगे (भा.प्र.से.),राज्य प्रकल्प संचालक, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई

संपादक : मा. राहूल रेखावार (भा.प्र.से.),संचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे.

सहसंपादक : डॉ. शोभा खंदारे, सहसंचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे.

कार्यकारी संपादक : श्रीमती ज्योती शिंदे, उपसंचालक, मराठी विभाग

: श्री भारत बोरनारे, प्रशासन अधिकारी

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे.

कार्यकारी सहसंपादक : डॉ. संदिप मुळे, अधिव्याख्याता, आयटी तथा मराठी विभाग

: डॉ. निता जाधव, अधिव्याख्याता, मराठी विभाग

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे.

संपादन सहाय्य : श्रीमती वल्लरी सोनकुसळे, विषय सहाय्यक, मराठी विभाग

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे.

निर्मिती गट सदस्य -

- डॉ. नंदा विठ्ठल भोर, भैरवनाथ विद्यालय, दौंदे,ता.जि.पुणे
- श्री द्वारकानाथ दिगंबरराव जोशी, सरस्वती भुवन सेन्टेनरी स्कुल, औरंगपुरा,
- सौ.कल्पना हिम्मतराव शिंदे (सेवानिवृत्त सहशिक्षिका)
- श्री कांतीलाल भगवान लोहार, शिवराम भिमजी अंतुर्लीकर माध्यमिक विद्यालय शिरपूर,
- श्री श्रीराम त्रिंबक लांडगे, राष्ट्रीय हिन्दी विद्यालय, देऊळगाव राजा रोड, जालना,
- डॉ. संतोष नानाभाऊ पाटील, आर.सी.पटेल माध्यमिक विद्यालय,अहिल्यापूर ता.शिरपूर,धुळे.
- डॉ. वैजयंती हणमंतराव कस्तुरे, गोदावरी प्राथमिक ते उच्च माध्यमिक विद्यालय, नांदेड ता. जि. नांदेड,
- श्री विजयकुमार कृष्णा सरगर, श्री काडसिद्धेश्वर हायस्कूल व ज्युनिअर कॉलेज कणेरी,जिल्हा कोल्हापूर,
- सौ. दिपाली प्रदीप नागवडे, धर्मवीर संभाजीराजे माध्यमिक विद्यालय, तुळापुर, ता. हवेली,जि.पुणे.

प्रस्तावना

विद्यार्थ्यांशी संवाद.......

विद्यार्थी मित्रांनो,

कुमारभारती मराठी या पाठ्यपुस्तकाचा अभ्यास कमी वेळात आणि नेमकेपणाने करण्यासाठी अनेक शिक्षकांच्या सहकार्यातून तयार झालेले हे कार्य तुमच्या हाती सोपवताना मनस्वी आनंद होत आहे. तुम्ही ध्यासपंथी आहात असंच आम्हाला वाटतं. विद्यालयात शिकणाऱ्या इतर विद्यार्थ्यांपेक्षा तुमचे जीवन अधिक मेहनतीचे आहे, तरीही शिक्षणाचा ध्यास तुमच्या मनात पक्का आहे. हे जाणूनच या पंथावर तुमची सोबत करण्यासाठी याची रचना करण्यात आली आहे. याचा उपयोग तुम्हा सर्वांना मुख्य परीक्षेच्या वेळी मार्गदर्शक म्हणून होणार आहे.

गद्य, पद्य, कथा, उपयोजित, व्याकरण व लेखन या प्रत्येक घटकाची रचना कृतिपत्रिकेतील आराखडा आणि गुणविभागणी लक्षात घेऊन करण्यात आली आहे. कृतिपत्रिकेतील विभाग रचना जशी आहे त्याप्रमाणे सर्व घटक त्या-त्या विभागात तुम्हाला एकत्र अभ्यासता येणार आहेत.

हा अभ्यास तुम्ही मनापासून केला तर तुमच्या प्रयत्नांना नक्की यश मिळेल असा विश्वास आम्हाला वाटतो. त्या बरोबरीनेच तुमच्या जीवनात आलेल्या विविध अनुभवांची जोड तुम्हाला देता आली की नक्कीच या परीक्षांचा महत्त्वाचा टप्पा तुम्ही आत्मविश्वासाने पूर्ण कराल!

तुम्हा सर्वांना या ध्यासपंथावरून उज्ज्वल भविष्याकडे झेपावण्यासाठी मनःपूर्वक शुभेच्छा!

इयत्ता : दहावी

पुरवणी परीक्षा तयारी

अनुक्रमणिका

विभाग	पृष्ठ क्रमांक
गद्य	01 - 36
अपठित गद्य	37 - 41
पद्य	42 - 57
स्थूलवाचन	58
भाषाभ्यास	59 - 74

विभाग १ गद्य
पाठ क्र. २ बोलतो मराठी

- डॉ . नीलिमा गुंडी

प्र . १ अ आ पुढील उतारा वाचा आणि दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा .

परवा वर्तमानपत्रात एक विनोद आला होता.

बायको : ““तुम्हांला, मी उत्तप्पा बनवू का?”“

नवरा : ““नको. मी माणूसच ठीक आहे. आली मोठी जादूगार!”“

आता इथे विनोद निर्माण झाला आहे. कारण “बनवणे” हे क्रियापद तिथे शोभणारे नाही. ते हल्ली हिंदी भाषेतून आपल्या स्वयंपाक घरात नको इतकं घुसलं आहे. मराठीत पोळ्या लाटणे, भाजी फोडणीस टाकणे, कढी करणे, भात रांधणे, कुकर लावणे अशा वेगवेगळ्या क्रियांसाठी वेगवेगळे शब्दप्रयोग आहेत; पण हल्ली सगळे पदार्थ फक्त “बनवले” जातात. मराठीत “बनवणे” म्हणजे “फसवणे” असा अर्थ खरंतर रूढ आहे, त्यामुळे माणसाचं माकड आणि पुन्हा माकडाचा माणूस “बनवणारा” जादूगार, विनोद करणाऱ्या नवऱ्याला आठवला, तर आश्चर्य नाही. मराठी ढंगाचे शब्दप्रयोगही आपल्या भाषेची श्रीमंती आहे. मराठीत “मारणे” हे एक क्रियापद घेतले तर ते किती वेगवेगळ्या प्रका रेवापरले जाते, हे लक्षात घेण्याजोगे आहे. जसे, गप्पामारणे, उड्या मारणे, थापामारणे, टिचकी मारणे, शिट्टी मारणे, पाकीट मारणे, जेवणावर ताव मारणे, (पोहताना) हातपाय मारणे, माश्यामारणे इत्यादी. “मारणे” म्हणजे “मारदेणे” हा अर्थ यात कोठेही आलेला नाही. हीच तर भाषेची गंमत असते.शब्दप्रयोगाप्रमाणे वाक्प्रचार ही देखील भाषेची खासशैली असते.

कृती. १आकलन (२गुण)

१) जसे - पोळ्यालाटणे, तसे ....

१) फोडणी :- ----------- २) कढी :- ---------- ३) भात :- --------- ४) कुकर :-----------------

कृती २

१) उताऱ्याच्याआधारे पुढील चौकटी पूर्ण करा.(आकलन) (प्रत्येकी १ गुण)

१) मराठी भाषेची श्रीमंती - [ ]

२) बनवणे या शब्दाचे दोन अर्थ -

३) " बनवणे " चा मराठीत रूढ असलेला अर्थ :-

४) हिंदी भाषेतून स्वयंपाक घरात घुसलेले क्रियापद :-

५) मराठी भाषेची खास शैली -

कृती ३ एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (प्रत्येकी १गुण)

१) बायको कोणता पदार्थ बनवू का असं विचारते?

२) हिंदी भाषेतून कोणते क्रियापद आपल्या स्वयंपाक घरात घुसलेले आहे.

कृती ४ कोण ते लिहा.   (प्रत्येकी १ गुण)

१) उत्तप्पा बनवणारी - ....

२) विनोद करणाऱ्या नवऱ्याला आठवलेला - ......

३) " माणसाचं माकड आणि पुन्हा माकडाचा माणूस बनवणारा -...........

कृती. ५ स्वमत (३गुण)

१) मराठी भाषा समृद्ध होण्यासाठी काय करावे.

मुद्दे

- मराठी भाषा उत्तम रीतीने आत्मसात करणे.
- मराठी भाषेतील वर्तमानपत्रे नियतकालिके यांचे वाचन करणे..........याप्रमाणे.

प्र . १. उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

क्रियापद वापरताना त्यापूर्वी नामाला कोणता प्रत्यय लावायचा असतो,हे नीट माहीत नसले तरी देखील अर्थाचा गोंधळ होतो. उदा., अंगाला लावणे आणि अंगावर घेणे, तिलाहसणे (तिची चेष्टा करणे या अर्थी) आणि तिच्याशी हसणे (सहजपणे हसणे) यांत प्रत्यय महत्त्वाचाआहे. हल्ली सार्वजनिक समारंभांमध्ये आणि वाहिन्यांवर प्रत्ययांची जागा अनेकदा चुकलेली असते. उदा., "तुझी मदत करणे" याऐवजी "तुला मदत करणे" हवे. "त्यांचे धन्यवाद" या ऐवजी "त्यांना धन्यवाद" असे म्हणायला हवे. भाषेमध्ये अनेक शब्द सतत येत असतात, कारण ती नदीसारखी प्रवाही असते. आपणही संगणकासंबंधी अनेक नवे इंग्रजी शब्दसातत्याने आत्मसात केले आहेत. मराठीने आजवर संस्कृत, फारसी, अरबी, कन्नड, इंग्रजी अशा अनेक भाषांमधले शब्द आपले मानले आहेत. "टेबल" हा शब्द आता आपल्याला परका वाटत नाही; पण गरज नसताना इतर भाषांमधले शब्द आणि तेही मराठी

भाषेचे व्याकरण झुगारून वापरणे योग्य नाही. "मी स्टडी केली" म्हणण्यातून काय नवीन अर्थ कळतो? त्या ऐवजी "मी अभ्यास केला" म्हणणं योग्य नाही का? भाषेतली गंमत जाणून घेण्याचा एक मार्ग म्हणजे शब्दांची व्युत्पत्ती शोधणे. यातून आपल्याला खूप नवी माहिती मिळते. "मोरांबा" या शब्दातल्या "मोरा"चा मयूराशी संबंध नसून मोरस म्हणजे साखरेशी (जुन्या काळी साखर मॉरिशसवरून यायची म्हणून मोरस) संबंध आहे. शब्दांची पाळेमुळे किती दूरवर पसरलेली असतात, ते त्यातून कळते.कदर करणे" असे आपण म्हणतो.

कृती १

उताऱ्याच्या आधारे पुढील चौकटी पूर्ण करा. (प्रत्येकी१गुण)

१) योग्य क्रियापद वापरले नाही तर काय होईल? -

२) भाषेतील गंमत जाणून घेण्याचा एक मार्ग -

३) उताऱ्यात आलेला हा शब्द आपल्याला आता परका वाटत नाही. -

४) शब्दाच्या व्युत्पत्तीविषयीची माहिती यातून मिळते. -

कृती २ आकृती पूर्ण करा. (२ गुण)

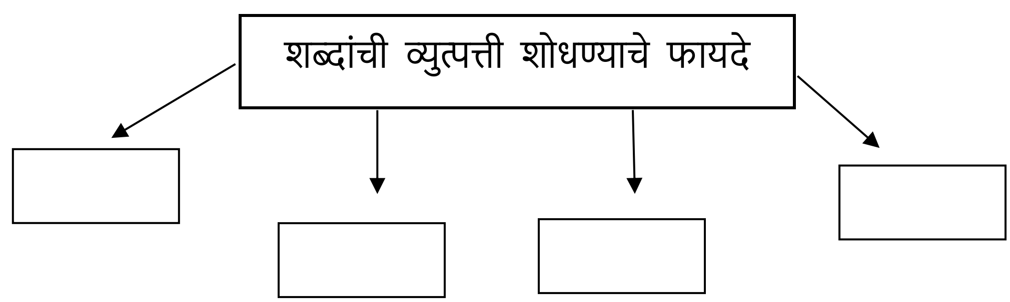

कृती २. एक ते दोन वाक्यात उत्तरे लिहा. (प्रत्येकी १ गुण)

१) वाक्यातून विपरीत अर्थ केव्हा व्यक्त होतो?

२) हल्ली सार्वजनिक समारंभांमध्ये आणि वाहिन्यांवर भाषेच्या बाबतीत कोणत्या चुका होतात?

३) तुमच्या रोजच्या बोलण्यात येणारे चार इंग्रजी शब्द लिहा.

४) "भाषा ही नदीसारखी प्रवाही असते." या वाक्याचा तुम्हाला समजलेला अर्थ लिहा.

५) मराठी भाषेने आजवर कोणकोणत्या भाषेतील शब्दांना आपले मानले आहे ते लिहा.

६) व्युत्पत्तीकोशाचे उपयोग लिहा.

कृती ३ स्वमत (प्रत्येकी ३ गुण)

१) मराठी भाषा दृढ होण्यासाठी उपाय सांगा.

मुद्दे

- मराठी भाषा उत्तम रीतीने आत्मसात करणे
- मराठी भाषेतील वर्तमानपत्रे नियतकालिके यांचे वाचन करणे.
- शब्दकोश उत्पत्तीकोश याचा उपयोग करणे.
- मराठी भाषेतील साहित्याचा आस्वाद घेणे.
- जास्तीत जास्त मराठी भाषेचा वापर करणे.

२) आपण गरज नसताना मराठी ऐवजी इतर भाषांमधील शब्द वापरतो असं तुम्हाला वाटतं का? तुमचे मत सोदाहरण स्पष्ट करा.

मुद्दे

- आपण गरज नसताना मराठी ऐवजी इतर भाषांमधील शब्द वापरतो हे मला योग्य वाटत नाही.
- मराठी भाषा श्रीमंत आहे.
- समृद्धआहे.
- अनेक संत, लेखक ,कवी ,व्यक्ती यांची उदाहरणे देऊ शकतात. लोकमान्य टिळकांनी "स्वराज्य हा माझा जन्मसिद्ध हक्क आहे आणि तो मी मिळवणारच हे मराठी भाषेतूनच सांगितले."

पाठ क्र. ३ आजी : कुटुंबाचं आगळ

- महेंद्र कदम

उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

आमची ढाळज म्हणजे गावाचं वर्तमानपत्र होतं आणि आजी त्याची संपादक होती. तर सगळ्या बातम्या तिथं यायच्या. त्यांची शहानिशा व्हायची न् मग त्या गावभर जायच्या. कडुसं पडायच्या आधी ही मैफिल मोडायची. माणसांची वेळ झाली, की म्हातारीची ढाळज सुटायची. माणसं ढाळजंत बसायची. रात्री आठच्या दरम्यान ढाळजंचा दरवाजा लागला आणि एकदा आतनं आगळ टाकली, की वाडा शांत व्हायचा. ही आगळ दरवाजाला लावणं किंवा ती काढणं म्हणजे आमच्यासाठी दिव्य असायचं. मुळात ही सहा फुटांची लांब आणि पाऊण फूट रुंद अशी सागवानी आगळ एका भिंतीतल्या देवळीत आरपार जायची. ती आरपार घालवून दरवाजा उघडणं किंवा तिच्या तोंडाला असणाऱ्या पितळी वाघाच्या जबड्यातील कडीला हात घालून ती बाहेर ओढणं व समोरच्या भिंतीतल्या देवळीत ढकलणं फार अवघड गणित होतं. ही आगळ म्हणजे दरवाजाचं, पर्यायाने वाड्याचं, भरभक्कम संरक्षक कवच होतं. दुपारीही एकदा आगळ टाकली की उन्हाचं, सुट्टीचं आम्हांला बाहेर पडायला संधी नसायची, तसाच रात्री त्या आगळीचा आधारही तितकाच वाटायचा. भर उन्हात मग आजीला जास्त त्रास होऊ न देता तिथंच ढाळजंत, पडवीत, सोप्यात कुठंही आम्ही बैठे खेळ खेळायचो. चिंचोके, गजगं, खापराच्या भिंगऱ्या, जिबल्या, चुळूचुळू मुंगळा, भोवरा, गोट्या असले खेळ असायचे, तर कधी घरातल्या सरपणातली लाकडं काढून विटी-दांडू, भोवरं बनवीत बसायचं.

१. आकृतीबंध पूर्ण करा.

i)

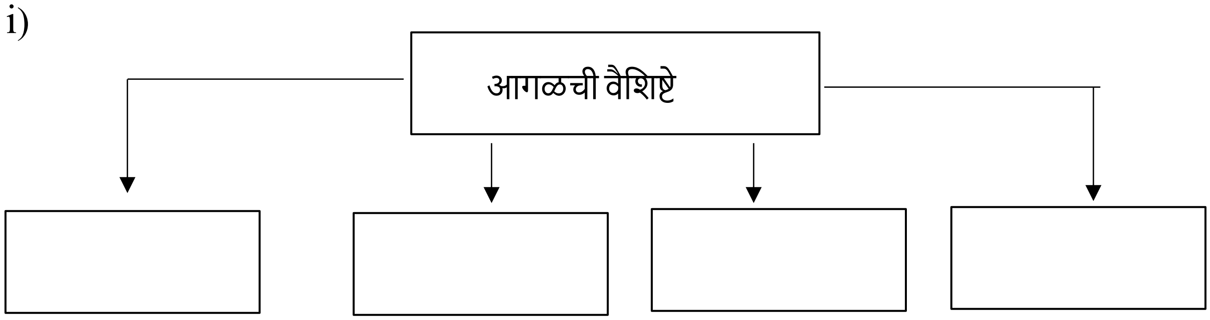

ii)

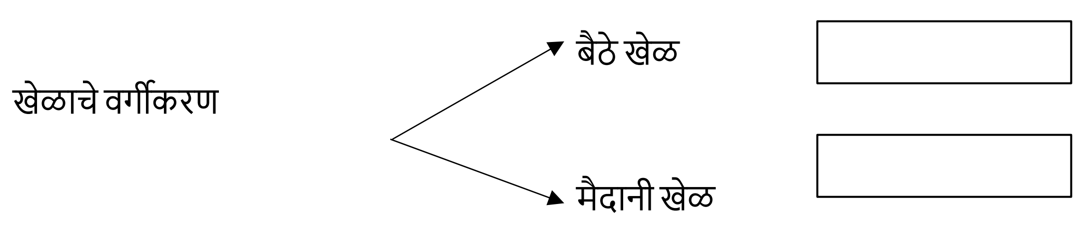

iii) लेखक खेळत असलेले खेळ

२. चौकटी पूर्ण करा.

१ लेखकाच्या गावाचं वर्तमानपत्र

२ गावच्या वर्तमानपत्राची संपादक

३ मैफिल केव्हा मोडायची

४ आजीची ढाळज सुटायची

३. आकृतीबंध पूर्ण करा.

i) आगळ एक भरभक्कम कवच होते

ii) लेखकाच्या खेळ खेळण्याच्या जागा

iii) वाडा केव्हा शांत होत असे

iv) लेखक घरातल्या लाकडांचा उपयोग यासाठी करीत असे

v) बातम्या गावभर पसरण्याची पद्धत

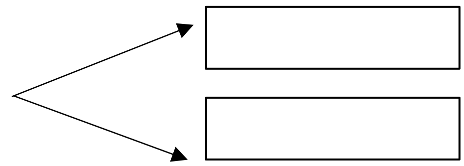

४. स्वमत :-

१. तुम्ही खेळलेल्या एखाद्या खेळाचे वर्णन तुमच्या शब्दांत लिहा.

२. तुमच्या आवडत्या खेळाचे वर्णन तुमच्या शब्दांत लिहा.

३. तुम्ही पाहिलेल्या वाड्याचे वर्णन करा.

****

पाठ क्र. ५. वसंत हृदय चैत्र

- दुर्गा भागवत

अ)उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती करा.

१)एका शब्दात उत्तर लिहा. **2**

i. उताऱ्यात आलेल्या मराठी महिन्यांची नावे ----------------

ii. उताऱ्यात वर्णन केलेल्या वृक्षाचे नाव ....

उतारा क्र.1

खालील गद्य उतारा वाचून दिलेल्या सूचनेनूसार कृती करा.

चैत्रातल्या पालवीचे रूप कुठेही मोठे मनोहर; पण ही पिंपळाची झाडे पाहा, कशी गहिऱ्या गुलाबी पानांच्या रेशमी पताका नाचवत उभी आहेत ती. जुनी पाने गळता गळता नवी येत होती म्हणून शिरीषासारखी ही पालवी पहिल्याने डोळ्यांत भरत नव्हती; पण सारी नवी पाने आल्यावर खरोखरच उन्हात जेव्हा ही भडक गुलाबी पाने चमकतात, तेव्हा जणूकाही सुंदर पुष्पांचे गेंदच या झाडावर फुलले आहेत असे वाटते. इतर झाडांची पालवी फार लहान असल्याने फार हलत नाही; पण या पानांची सारखी सळसळ. त्यातल्या त्यात घराजवळ एक पिंपळाचे झाड आहे, ते तर फारच बहारीचे दिसते. त्याच्यावर मधुमालतीची प्रचंड वेल चढली आहे. चारीबाजूंनी अगदी मध्यापर्यंत त्या झाडाला तिने वेढून टाकले आहे आणि आता ही मधुमालती गुलाबी गेंदांनी खच्चून भरली आहे. आता फुलायला आणखी जागा नाही, अशी दाटी पिंपळाच्या तांबूस पानांची आणि या गुच्छांची झाली आहे आणि नुसती पालवीच नाही तर हिरवी फळेही इतर झाडांप्रमाणे यांच्या फांदीफांदीला ओळीने चिकटून बसली आहे. सर्व फुलांत अतिशय हिरिरीने कोणी नटले असेल तर ही उग्रगंधी घाणेरी, किती शोभिवंत आणि दुरंगी फुलांच्या गुच्छांनी ती भरली आहे.

२) वैशिष्ट्ये लिहा. **2**

i. पिंपळ वृक्ष -

१)....................................2)............................

ii. घाणेरी- १)....................................2)............................

स्वमत :

१) चैत्र ऋतुतील निसर्गाचे वर्णन तुमच्या शब्दात करा.

२) राजपुतान्यातल्या चुनड्यांच्या भडक रंगाचे लेखिकेला उमगलेले रहस्य तुमच्या शब्दांत लिहा.

उतारा क्र २

प्र १ ला उताऱ्याच्या आधारे सूचनांनुसार कृती करा.

तशीच ही माडाची आणि सुरमाडाची झाडे पाहा. माडाची झाडे बारमहा हि रवी आणि फळांनी भरलेली दि सतात.

पल्लवांचा नखरा त्यांना माहीतच नाही जसा; पण फाल्गु न लागला,की त्यांच्या माथ्यावर अधि क फिक्या रंगाचे जावळ भुरभुरल्यासारखे वाटते. त्यांच्या पानांच्या गाभ्यातून वाढलेल्या नारळांच्या लंगरांच्या वर होडीच्या आकाराचे पेव फुटते आणि त्या सुक्या कळकट पेवातून वेताच्या रंगाच्या फुलांच्या लोंब्या बाहेर पडतात. चैत्राच्या मध्यापर्यंत या लोंब्या दि सतात. नारळाची फुले निर्गं ध आणि टणक; पण झाडाखाली पडलेल्या फुलांच्या राशीतून चार-दोन फुले उचलून घेऊन जरा निरखून पाहा. त्यांचा तो टणकपणा तुम्हां ला बोचणार नाही. पाकळ्यां च्या गुळगुळीत स्पर्शा ने बोटे सुखावतात. तीन पाकळ्यां ची फिक्या पि वळ्या रंगांची ही फुले. आत तशाच रंगांच्या केसरांची दाटी. तीन पाकळ्यां चा हा फुलांचा पेला पाहून, त्यांच्या आकाराचे सौंदर्य पाहून तुम्ही मुग्ध झाल्याखेरीजराहणार नाही. प्रचंड नारळाचे हे नखाएवढे फूल पाहून मोठी गंमत वाटते!शेजारचे कडुनिंबाचे झाड निळसर फुलांच्या तुऱ्यांनी भरून गेले आहे. त्यांचा सुगंध रात्रीच्या वेळी अति शय मनोरम वाटतो.

कृती . १ आकलन

१) आकृतिबंध पूर्ण करा.

माडाच्या झाडाची वैशिष्ट्ये

उताऱ्यात आलेल्या झाडांची नावे

२) अ) वैशिष्ट्ये लिहा.

करंजाचे फुल.

आ) **उताऱ्यात आलेल्या मराठी महिन्यांची नावे लिहा.**

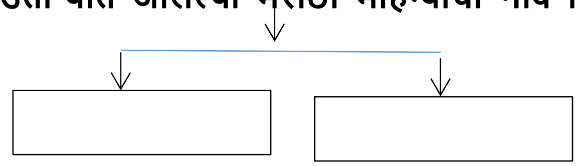

3. स्वमत / अभिव्यक्ती-

तुमच्या आवडत्या झाडाविषयी थोडक्यात माहिती लिहा. **3**

****

७. गवताचे पाते

वि. स. खांडेकर

अगदी साध्यासुध्या अशानैसर्गिक गोष्टींतून मानवी स्वभावाचे विविध पैलू दिग्दर्शित करण्याचे लेखकाचे सामर्थ्ययाकथेत सुंदर रीतीने प्रगट झाले आहे. गळून पडलेली पाने मातीत मिसळून जातात आणिपुढे त्या मातीतूनच गवताची चिमुकली पाती वर डोकावून पाहू लागतात. दोघांच्याही अंतरंगात खेळणाराजीवनरस एकच आहे; पण झाडावरून गळून पडणारे पान आपल्या उच्चपदाचाखोटाअभिमान बाळगून गवताच्या पात्यालाक्षुद्र लेखते आणित्या पडणाऱ्या पानाचाआवाज ऐकून आपली सुंदर स्वप्नेभंग पावल्याची तक्रार ते पातेही करत सुटते.

मानवी जीवनातले कितीतरी विसंवाद यासाध्या विरोधात प्रतिबिंबित झाले आहेत. तरुण पिढीच्या बेजबाबदारपणाबद्दल बोलणारी वडील पिढी क्षणभर तरी आपल्या तरुणपणातले दिवस आठवते का? आठवण करून घेऊन मग तरुणांवर तोंडसुख घेण्याची तयारी दर्शवते काय?

...आणिवडील पिढीच्या सांगण्याकडे कपाळालाआठी घालून पाहणारी तरुण पिढी तरी प्रौढ झाल्यावर कायकरते? तीही जुनाकित्ताच गिरवत बसते! बाह्य स्वरूप कितीही बदलले, तरी त्याच त्याच मनोवृत्तीची पुनरावृत्तीहोत असलेली दिसते आणिपिढीतील अंतर कायम राहते.

दुसऱ्याच्या जागी स्वत:लाकल्पून त्याचे सुखदु:ख जाणण्याची किंवात्याच्याशी सहानुभूतीने समरस होण्याची प्रवृत्तीच मनुष्यात नाही. मालक आणिमजूर यादोघांच्या स्थानांची अदलाबदल केली, तर त्यांच्या स्वभावात काही बदल होईल का?

१ आकृती पूर्ण करा.

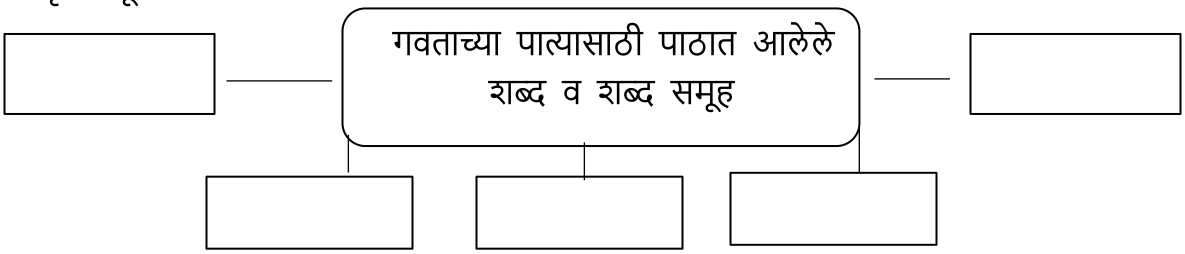

२ आकृती पूर्ण करा.

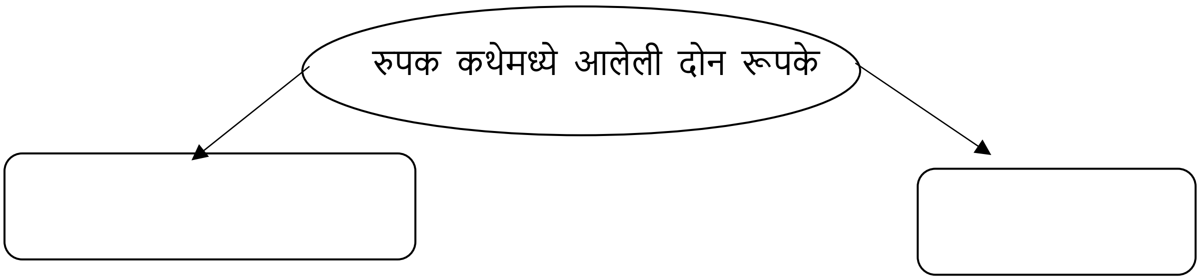

३ चूक कि बरोबर ते लिहा .

१. गवताचे पाते व झाडाचे पान यांचा सुसंवाद आहे-

२. वडील पिढी ही तरुण पिढीच्या बेजाबाबदारपणाबद्दल बोलत असते

४ एका वाक्यात उत्तरे लिहा

१. झाडावरून पडणारे पान कोणता अभिमान बाळगते?

२. पान कशामुळे जागे झाले**?**

३. लेखकाचे कोणते सामर्थ्य या कथेत दिसून आले आहे?

४. गवताचे पाते कोणती तक्रार करते?

५ कोण ते लिहा .

१ .कपाळालाआठी घालून पाहणारी

२ मातीतून डोकावून पहाणारी .

६ कारणे लिहा.

१. पिढीतील अंतर कायम राहते......कारण ,

२. झाडाचे पान गवताच्या पात्याला क्षुद्र लेखते ....कारण,

७ खालील शब्दांच्या योग्य जोड्या जुळवा .

१. चिमुकली	क) समरस होण्याची
२. झाडावरून गळून पडणारे	ख) प्रौढ पिढी
३. तरुण पिढीवर तोंडसुख घेणारी पिढी	ग) गवातच पातं
४. मानवात नसणारी प्रवृत्ती	घ)पान

८ स्वमत लिहा

१. सध्याच्या तरुण पिढीबद्दल आपले मत काय ते थोडक्यात लिहा.

२. झाडाच्या पानाच्या ठिकाणी तुम्ही असता तर गवताच्या पात्याशी कसा संवाद साधला असता ते लिहा.

३. मालक आणिमजूर यादोघांच्या स्थानांची अदलाबदल केली, तर त्यांच्या स्वभावात काय बदल होईल असे तुम्हास वाटते ते लिहा.

****

पाठ क्र. ८ वाट पाहाताना

- अरुणा ढेरे

सुट्टीची वाट पाहणं तर तेव्हापासून सुरू झालेलंच असायचं. अभ्यासाचा आळस नसायचा. पाठांतर आवडायचं. नेमलेली पुस्तकं गोष्टीच्या पुस्तकांइतकीच परत परत आवडीनं वाचली जायची; पण अभ्यासाचं वही-पुस्तक जरा बाजूला झालं रे झालं, की सुट्टीची आठवण उसळी मारून वर यायची. ते अंगणातलं हजारी मोगऱ्याचं झाड, शनिवारवाड्यात सकाळी सकाळी जाऊन वेचून आणलेली बकुळीची फुलं, माठातलं वाळा घातलेलं पाणी, आई-आत्यांची कुरडया- पापड्यांची घाई, अंगणभर पडणारी वाळवणं, कैरीची डाळ आणि पन्हं, कधीमधी घरची परवानगी मिळाल्यावर चोखायला मिळणारे बर्फाचे गोळे, उसाचा ताजा रस आणि मुख्य म्हणजे खूपच खूप गोष्टीची आणि कवितांची नवी पुस्तकं... सुट्टीची किती वाट पाहत असू आम्ही !आमच्या भल्यामोठ्या वाड्यात पुष्कळ बिऱ्हाडं असली, तरी आख्ख्या वाड्याला मिळून असलेला एक चौथा मजला म्हणजे माळाच होता. सुट्टीची वाट पाहताना माळ्यावर जाऊन पुस्तकांच्या गराड्यात बसण्याच्या अद्भुत कल्पनेनं अगदी आतून मन फुलून येई.

प्र . १ पुढील उतारा वाचा आणि दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा .

कृती. १ आकलन

१ जसे - मोगऱ्याचं झाड, तसे ....

१ बकुळीची :- -----------------

२ कैरीची :- -----------------

३ बर्फाचे :- -----------------

४ उसाचा :- -----------------

कृती. २ आकलन

१ कोण ते लिहा .

१ उसळी मारून वर येणारी →

२ अंगणभर पडणारी →

कृती. ३ स्वमत

१ तुम्हांला एखादया गोष्टीची वाट पाहावी लागत असल्यास , तुमच्या मनात येणारे विचार लिहा.

पाठ १० वा - आप्पांचे पत्र

अरविंद जगताप

उतारा क्र.१

उतारा वाचून दिलेल्या सूचनेनुसार कृती लिहा.

अ) १. कोण ते लिहा.

I. शिक्षकदिनी मुलांना विशेष करून या दोन व्यक्ती व्हावसे वाटते. १

II. सहसंबंध लिहा. जसे समुद्रकिनारी वाळूत शिल्प बनवणारे : सुदर्शन पटनायक तसे जगप्रसिद्ध सनई वादक:.......................................

पत्र लिहिण्याचे कारण एवढंच आहे, की पुढच्या वर्षी तुम्ही शाळा संपवून कॉलेजमध्ये जाणार. आयुष्यात काय व्हायचं याचा निर्णय घ्यायची वेळ तुमच्यावर येणार, म्हणून एक आठवण करून देतो. दरवर्षी आपल्या शाळेत शिक्षक दिन साजरा होतो. त्यात प्रत्येकाला मुख्याध्यापक तरी व्हायचं असतं नाहीतर शिक्षक तरी; पण शिपाई व्हा यची इच्छा फार कमी मुलांची असते. तुम्ही शिपाई व्हायलाच पाहिजे असं नाही; पण शिपाई होऊन सुद्धा चांगलं काम करता येऊ शकतं, आपण कौतुकास पात्र होऊ शकतो या गोष्टीवर तुमचा विश्वा स नाही का? मला एकच गोष्ट मा हीत आहे कोणतंही काम केलं, तरी ते असं करायचं, की लोकांनी नाव घेतलं पाहि जे. काम छोटं नसतं. आता चार्जरच बघा. चार्जर नसला तर मोबाईलचा काही उपयोग आहे का? डॉक्टर एवढीच नर्स पण महत्त्वा ची असते. तुम्ही बघा क्रिकेटचा कॅप्टन विराट कोहली असो किंवा धोनी, त्याला मैदानावरच्या खेळपट्टीची काळजी घेणाऱ्याचं महत्त्व जास्त असतं.कारण सामन्याचा निर्णय ठरवण्यात खेळपट्टीचा खूप मोठा वाटा असतो. समुद्रकिनारी वाळूत शिल्प बनवणारे ओरिसाचे सुदर्शन पटनायक पूर्ण देशात प्रसिद्ध आहेत. लग्नाच्या मांडवात बसून खूप लोक सनई वाजवताना दिसतात; पण बिस्मि ल्लाह खान सनई एवढ्या मन लावून वाजवाय चे, की त्यामुळे ते जगभर लोकप्रिय झाले. तुम्ही कोणती गोष्ट करता हे महत्त्वा चं नाही, तर तुम्ही ती गोष्ट किती मन लावून करता हे जास्त महत्त्वा चं आहे. हे मला पटलंय म्हणून आपल्या

2) उता-यात आलेले शालेय घटक :

i)............ ii)............ iii)............ iv)..........

3.स्वमत

१) कोणतेही काम हे कमी दर्जाचे नसते हे विधान तुम्हाला पटते का? तुमचे मत लिहा

२) तुम्हाला कोणते काम करायला आवडते ?

३) शाळा स्वच्छ ठेवण्यासाठी शिपाई काकांना मदत केली पाहिजे याविषयी तुमचे विचार लिहा.

उतारा क्र.२

उतारा वाचून दिलेल्या सूचनेनुसार कृती लिहा.

१) वृक्षसंवर्धनाचे फायदे : 2

i).................. ii)................ iii)................ iv).................

मुंबईत एक माणूस असा आहे जो दर आठवड्याला लोकांच्या घरी जातो. ओळख नसली तरी. आणि करतो काय तर फक्त लोकांच्या घरी बेसिनचा, बाथरूमचा नळ गळत तर नाहीना हे तपासतो. त्याच्या एकट्याच्या कामामुळे गेल्या काही वर्षांत लाखो लीटर पाणी वाचलंय, जे नळ खराब असल्यामुळे वाया जायचं. पाण्याचे वाया जाणारे थेंब वाचवणं हे दु:खी माणसाच्या डोळ्यांतलं पाणी पुसण्याएवढंच महत्त्वाचं काम आहे. एका मुलाने आपल्या वाढदिवसाचे पैसे वाचवून ठेवले आणि काय केलं माहि तेय? झोपडपट्टीमधल्या मुलांना नाल्यावरून एका तुटक्या लाकडी पुलावरून जावं लागायचं. त्याने आपल्या वाढदिवसाच्या पैशांतून त्या मुलांसाठी पक्का पूल बनवण्यासाठी आपले पैसे दिले. असं आपल्याभोवती करण्यासारखं खूप आहे. एका माणसाने दहा झाडं जरी लावली तरी या देशाचं चित्र बदलून जाईल. जगातला सगळ्यांत जास्त निसर्ग संपन्न देश होईल भारत, कारण आपल्या देशाची लोकसंख्या सव्वाशे कोटीपेक्षा जास्त आहे. गुणिले दहा झाडं, विचार करा. अडचण अशी आहे, की आपल्याला आता कार्टून्सची नावं जास्त पाठ आहेत; पण झाडांची नावं विचारली तर दहा झाडंसुद्धा माहीत नसतात. तेच पक्ष्यांच्या बाबतीत. कावळा, कबुतर, चिमणी आणि गरुड अशी काही नावं सोडली, तर आसपासचे पक्षीसुद्धा ओळखता येत नाहीत.

२) **कारण लिहा.**

अ)एका मुलाने आपल्या वाढदिवसाच्या पैशांतून झोपडपट्टीमधल्या मुलांसाठी पक्का पूलबनवण्यासाठी आपले पैसे दिले:- १

कारण...

ब)उता-यातआलेली पक्षांचीनावे: १

१)........... 2)............. 3)...................... 4)..............

3.स्वमत

१) वृक्षांचे महत्त्व तुमच्या शब्दांत लिहा.

२) पाणी हेच जीवन या विधानाची सार्थकता स्पष्ट करा.

३)आपला भारत जगातला सगळ्यांत जास्त निसर्ग संपन्न देश होण्यासाठी काय काय करता येईल?

उतारा क्र.3

उतारा वाचून दिलेल्या सूचनेनुसार कृती लिहा.

१) अ) आकृतिबंध पूर्ण करा. 2

आप्पांच्या मते लोकांची स्वप्ने अशी असतात :

i)..................... ii)...................

ब)कोण ते लिहा.

i)वेरूळ-अजिंठा बनवणारे: ....

ii) मुलांना वर्गात शिस्तीत बसवणारे.............

खूप पैसे कमवाय चे आणि निसर्ग बघायला दुसऱ्या देशात जायचं स्वप्न असतं लोकांचं; पण आपल्या देशातला निसर्ग समृद्ध करणारी माणसं हवीत. तुमच्यापैकी खूप जण परदेशात जाणार आहात. तुमच्यापैकी एकजण तरी सवाईगंधर्व महोत्सवात गाताना दिसलं पाहिजे. परीक्षेत पहिले आलात तर शाळेच्या भिंतीवर तुमचं नाव असेल; पण तुमच्यापैकी एकाने तरी लिहिलेलं पुस्तक आपल्या शाळेच्या ग्रंथालया त दिसलं पाहिजे. तुम्ही जगातल्या मोठमोठ्या हॉटेलमध्ये जाणार आहात; पण तुमच्यापैकी एकाच्या तरी शेतात हुरडा खायला यायचंय मला.आपल्या पूर्वजांनी वेरूळ अजिंठा बनवलाय. जगभरचे लोक बघायला येतात. तुम्ही असंच नवीन काहीतरी भव्यदिव्य बनवून दाखवालयाची मला खात्री आहे.मी एवढं सगळं सांगितलं कारण मी तुम्हांला खूप जवळून पाहिलंय. तुमच्या शिक्षकांनी तुम्हांला वर्गात शिस्तीत बसलेलं बघितलंय; पण मी तुम्हांला मैदानात मनसोक्त गोंधळ घालताना बघि तलंय. तुमचा गोंधळ बघून सगळे म्हणायचे अशी पोरं आम्ही कुठं पाहिली नाहीत; पण मला राग आला नाही. तुम्ही मोठे झाल्यावर जग म्हणालं पाहिजे, की अशी पोरं आम्ही कुठं पाहिली नाहीत. मला आनंद होईल. फक्त तुम्ही आता आहात तसेच आनंदी रहा.

आकलन कृती

2) अ) सत्य असत्य लिहा. १

i) मुले काहीतरी भव्य दिव्या बनवून दाखवतील याची आप्पांना खात्री आहे. ....

ii) तुम्ही आयुष्य कसं जगता हे महत्त्वाचे नाही ....

ब)आप्पांनी मुलांना या ठिकाणी दंगामस्तीकरताना पाहिलेलं आहे.

i).................... ii)................... iii).................... iv)......................

3. स्वमत

१) गुण मिळवण्यापेक्षा गुणी होणे महत्त्वाचे याविषयी तुमचे मत लिहा.

२) आप्पांनी तुमच्याविषयीच्या व्यक्त केलेल्या अपेक्षा तुमच्या शब्दांत लिहा.

****

पाठ - ११ गोष्ट अरुणिमाची

सुप्रिया खोत

1) पुढील उतारा वाचा आणि दिलेल्या सूचनांनुसार कृती करा.

आकलन कृती

1. आकृतीबंध पूर्ण करा

i) रुणिमाच्या कुटुंबातील व्यक्ती
→ [ ] [ ]

ii) अरुणिमाला या खेळांची नॅशनल चॅम्पियनशिप मिळाली होती
→ [ ] [ ]

दोस्तांनो, मी.... अरुणिमा सिन्हा! आज तुम्ही गुगलवर शोधले तर 'माउंट एव्हरेस्ट सर करणारी पहिली अपंग महिला आणि माउंट एव्हरेस्ट सर करणारी पहिली अपंग भारतीय' असा उल्लेख जिचा दिसतो तीच मी! पण एक सांगू? मी काही जन्मजात अपंग वगैरे नाही... नव्हते.... धडधाकट असल्यापासूनची गोष्ट आज मी सांगणारेय तुम्हाला.....

लखनऊपासून 200 कि.मी. अंतरावर असणारं आंबेडकरनगर हे माझं गाव. घरी मी, आई, लहान भाऊ, मोठ्या बहिणीचं लग्न झालेलं. माझे वडील मी लहान असतांनाच देवाघरी गेले. आता भाईसाब (मोठ्या बहिणीचे पती) हेच काय ते आमच्या कुटुंबातले महत्वाचे निर्णय घेणारे. खेळांवर अतोनात प्रेम करणाऱ्या कुटुंबात मी जन्मले हे माझे अहोभाग्य; पण फुटबॉल आणि व्हॉलीबॉलची नॅशनल चॅम्पियनशिप मिळाल्यानंतर 'आता सीआयएसएफ (CISF) ची नोकरी मिळते का बघ, म्हणजे खेळाशी जोडलेली राहशील', हा भाईसाबनी दिलेला सल्ला मी शिरोधार्य मानला. त्यानुसार नोकरीसाठी अर्ज केला नि 'कॉल लेटर' आले देखील; पण फॉर्ममध्ये नेमकी माझी जन्मतारीखच चुकवलेली होती. हा घोळ निस्तरण्यासाठी दिल्लीला जाणे भाग होते. ११ एप्रिल २०११ चा दिवस. लखनऊ स्टेशन गर्दीनं फुललेलं. पद्मावती एक्सप्रेसमध्ये कसेबसे चढत गर्दीतून मुसंडी मारत शिताफीने मी कॉर्नर सीट पटकावली. गाडीने वेग घेतला आणि माझे विचारचक्र सुरु झाले.

2) खालील वाक्य पूर्ण करा.

i) वडील वारल्यानंतर अरुणिमाला मार्गदर्शन करणारे

ii) लखनऊ पासून अरुणिमाच्या गावाचे अंतर

iii) अरुणिमा प्रवास करत असलेल्या एक्सप्रेसचे नाव

iv) माऊंट एव्हरेस्ट सर करणारी पहिली अपंग भारतीय महिला

3) व्याकरण कृती.

1. विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

i) महिला x ....   ii) भाऊ x ....

2. विभक्ती प्रत्यय ओळखा.

i) खेळाशी - -------------   ii) गर्दीतून - -------------

3. वाक्प्रचारांचा अर्थ लिहा.

i) शिरोधार्य मानणे -

ii) विचारचक्र सुरु होणे -

4) स्वमत -

i) अरुणिमाचे खेळावर असलेल्या प्रेमाचे वर्णन तुमच्या शब्दात लिहा.

ii) तुम्हाला आवड असलेल्या खेळाचे वर्णन करा.

1) पुढील उतारा वाचा आणि दिलेल्या सूचनांनुसार कृती करा.

आकलन कृती

1. आकृतीबंध पूर्ण करा.

प्रसार माध्यमांमध्ये अरुणिमाबद्दल उठवलेल्या वावड्या

बरेलीच्या त्या हॉस्पिटलमध्ये ना भूलतज्ज्ञ होता ना मला देण्यासाठी पुरेसे रक्त. सचिंत झालेल्या डॉक्टर व सहकाऱ्यांना मीच धीर दिला. 'डॉक्टर, नाहीतरी माझ्या पायाची चाळण झालेलीच आहे, आता भूल न देताच तुम्ही तो कापलात तरी चालेल.' डॉक्टर व त्यांच्या सहकाऱ्यांनी स्वत:चे एक युनिट रक्त मला दिले आणि माझ्यादेखतच माझा पाय कापला गेला. इकडे मी जीवनमरणाच्या सीमारेषेवर होते; पण हॉस्पिटल बाहेरच्या जगात एक वेगळेच नाट्य घडत होते.

'फुटबॉल आणि व्हॉलीबॉल चॅम्पियन युवती सात तास जखमी अवस्थेत उपचाराविना पडून राहिली' ही बातमी प्रसार माध्यमांनी उचलून धरलेली. तत्कालीन क्रीडामंत्र्यांनी मला दिल्लीच्या एम्समध्ये (AIIMS) हलवले, राष्ट्रीय खेळाडू असल्याने अत्युच्च दर्जाच्या सुविधा मला मिळाल्या... पण... पण शल्य एकच होतं, की प्रसारमाध्यमांमध्ये वाटेल त्या वावड्या उठत होत्या. 'अरुणिमाकडे प्रवासाचं तिकीट नव्हतं म्हणून तिने रेल्वेतून खाली उडी मारली' इथपासून ते 'अरुणिमाने आत्महत्येचा प्रयत्न केला', इथपर्यंत काहीही छापून येत होतं. तब्बल चार महिने एम्समध्ये राहिल्यानंतर, शारीरिक जखमांवर मलमपट्टी झाली होती; पण या मानसिक जखमांचे घाव अंतरंग घायाळ करणारे होते. मी नि माझं ढाली प्रमाणं रक्षण करणारं कुटुंब-आम्ही सत्य परिस्थिती ओरडून सांगत होतो; पण ती ऐकण्यासाठी ना कुणाला वेळ होता ना रस.

2. आकृतीबंध पूर्ण करा.

बरेलीच्या हॉस्पिटलमध्ये जाणवलेल्या उणिवा	
....	....

i) क्रीडा मंत्र्यांनी अरुणिमाला दाखल केलेले हॉस्पिटल ☐

ii) बरेलीच्या हॉस्पिटलमध्ये अरुणिमाला रक्त देणारे ☐

2) आकलन कृती -

चूक की बरोबर ते सांगा.

1. अरुणिमा राष्ट्रीय खेळाडू असल्यामुळे अत्युच्च दर्जाच्या सुविधा मिळाल्या.
2. अरुणिमा विना तिकीट प्रवास करत होती.
3. तत्कालीन क्रीडा मंत्र्यांनी अरुणिमालाला एम्समध्ये दाखल केले.
4. अरुणिमाने आत्महत्येचा प्रयत्न केला.

3) व्याकरण कृती -

1. पुढील शब्दांचे अर्थ सांगा.

i) संचित - .... ii) वावड्या - ....

iii) शल्य - .... iv) चाळण होणे - ....

2. विभक्ती प्रत्यय ओळखा.

i) अरुणिमाने - .... ii) दर्जाच्या - ....

3. खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

i) सत्य x .... ii) युवती x ....

4) स्वमत -

i) अरुणिमाच्या बाबतीत प्रसार माध्यमांनी उठवलेल्या वावड्यांविषयी तुमचे मत स्पष्ट करा.

ii) अरुणिमाच्या धाडसी स्वभावाचे वर्णन तुमच्या शब्दात करा.

iii) तुमच्या जीवनातील एखाद्या धाडसी प्रसंगाचे वर्णन करा.

गोष्ट अरुणिमाची

1) पुढील उतारा वाचा आणि सूचनांनुसार कृती करा.

आकलन कृती -

1. आकृतीबंध पूर्ण करा.

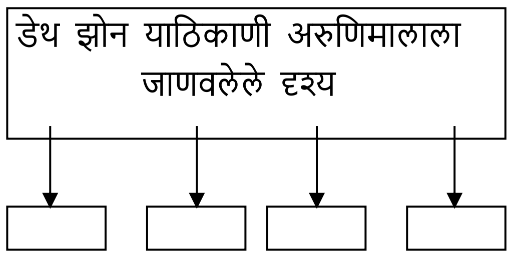

उतारा (3)

प्रत्येक गिर्यारोहकाला शिखरापर्यंत पोहोचण्याआधी चार बेसकॅम्प करावे लागतात. एकदा का तुम्ही 'कॅम्प चार'ला पोहोचलात, की तिथून शिखर ३५०० फुटांवर आहे; पण जास्तीत जास्त मृत्यू याच टप्प्यात होतात म्हणून याला 'डेथ झोन' म्हटले जाते. मला तुम्हांला सांगावंसं वाटतं, की चौथ्या बेसकॅम्पला पोहोचेपर्यंतही आधीच्या कॅम्पसमध्ये मी माझ्या सहकारी गिर्यारोहकांमध्ये नेहमीच पुढे असे. इतकी पुढे, की लोक विचारत, 'मॅडम, हर बार आप हमसे आगे रहते हो! आखिर खाते क्या हो भई?' मी अपंग, त्यात मुलगी, म्हणून कसल्याही प्रकारची सवलत किंवा सहानुभूती नको होती मला.... कदाचित याच विचाराचं प्रतिबिंब माझ्या कृतीतून उमटत होतं...... 'डेथ झोन' ची चढाई सुरु झाली..... जिकडे तिकडे मृतदेहांचा खच पडलेला, हाडं गोठवणारी थंडी, मृत्यूचं जवळून दर्शन होत होतं. मला आदल्या रात्री भेटलेला बांग्लादेशी गिर्यारोहक मृत्युमुखी पडलेला दिसला..... पोटातून उसळून वर येणाऱ्या भीतीला मी आवर घालत होते. 'तुला मरायचं नाहीये, अरुणिमा', अंतर्मनाला वारंवार मी हेच बजावत होते. खरं सांगते, आपलं मन जसं सांगतं, तसंच, अगदी तसंच आपलं शरीर वागतं. २१ मे, २०१३ ला चढाईचा अगदी शेवटला टप्पा आला. 'अरुणिमा, तुझा ऑक्सिजनचा साठा अतिशय कमी झालाय, आत्ताच मागे फिर..... एव्हरेस्ट तु पुन्हा चढू शकशील!

2. पुढील वाक्य पूर्ण करा.

i) एव्हरेस्ट बेस कॅम्पची संख्या -

ii) चौथ्या बेस कॅम्पपासून एव्हरेस्टची उंची -

iii) चढाईचा शेवटचा टप्पा या तारखेला आला -

iv) अरुणिमा अंतर्मनाला वारंवार हेच बजावत होती. -

2) व्याकरण कृती -

1. लिंग बदला / विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

i) महिला x .... ii) भाऊ x ....

2. विभक्ती प्रत्यय ओळखा.

i) खेळाशी - .... ii) गर्दीतून - ....

3. दिलेल्या शब्दांचे अनेक वचन करा.

i) गाडी - .... ii) नोकरी - ....

3) वाक्प्रचारांचा अर्थ लिहा.

1. शिरोधार्य मानणे -

2. विचारचक्र सुरु होणे -

4) स्वमत -

1. अरुणिमाच्या खेळावर असलेले प्रेमाचे वर्णन तुमच्या शब्दांत लिहा.

2. तुम्हाला आवड असलेल्या खेळाचे वर्णन करा.

****

पाठ क्र.१३.
कर्ते सुधारक कर्वे

डॉ.शिरीष गोपाळ देशपांडे

खालील गद्य उतारा वाचून दिलेल्या सूचनेनुसार कृती लिहा.

महर्षी कर्वे यांनी अनाथ बालिकाश्रमा ची मुहूर्तमेढ रोवली. कालांतराने बालिकाश्रमाचे हिंगणा येथे स्थलांतर करून हिंगणे स्त्रीशिक्षण संस्था असे त्यांनी तिचे नामांतर केले. पै पै चा निधी व मुरुड निधी त्यांनी जमवला. त्यांच्यावर चाल करून येणाऱ्या समाजालाही या गोष्टीची पूर्ण कल्पना होती, की यातील पै पै चा हिशोब कर्व्यांजवळ असणार आहे! कर्व्यांनी जमा केलेल्या निधीची उधळपट्टी तर केवळ असंभव ! कर्वे स्वतः मोटार वापरत नसत. मैलोनगणती लांब असलेल्या आश्रमात ते पायी जात. समाजाचे पैसे वापरणे दूरच स्वतःचे पैसे सुद्धा ते समाजासाठी वापरतात, हे मात्र समाजाला माहीत होते. जेवढे खर्च घरात आवश्यक होते तेवढे, आपल्या कमाईतून, ते करत. उर्वरित सर्व पैसा ते समाजकार्यात वापरत. ते स्वतःच्याच विश्वात वावरतात, अशी कुरबुर, घरच्यांच्या मनात घर करून राहिली होती. वस्तूत: समाज सुस्वरूप करण्याची महर्ष कर्वे यांची जिद्द होती; पण त्या जिद्दीने कुटुंबाला कुठेही कुरूप केले नाही ! नेमकेपणा हा गणिताचा गुणधर्म त्यांना त्याचे उपयोगी पडला. ते बोलत नसत. विचार करत. विचार पक्का झाला, की आचरणात आणत, त्यांच्या कार्यातूनच लोकांना अंदाज येई, की त्यांच्या चित्तात काय चालले आहे हे डावपेच नव्हते; उलटपक्षी बोलके सुधारक असण्यापेक्षा करते सुधारक असणे हेच श्रेयस्कर असतेमहर्षी कर्वे यांजमध्ये स्थितप्रज्ञाची लक्षणे होती जो स्वतःच्या सुखदुःखात अविचल राहतो, मात्र दुसऱ्याच्या दुःखात दुःखी होतो, दुसऱ्याच्या सुखात सुखी होतो, तो खरा स्थितप्रज्ञ! महर्षी कर्वे यांचे लक्ष केवळ समाज सुधारणेत होते.

कृती : - 1 (आकलन)

अ) महर्षी कर्वे यांच्या कार्याचा ओघ तक्ता तयार करा 2

कार्यात नेमकेपणा होता
ते विचार करत
तो विचार आचरणात आणत

ब) कर्वे यांच्या मते सुधारक

कृती ;- 2 (आकलन) 2

1) योग्य पर्याय निवडून वाक्य पुन्हा लिहा

अ) बालिकाश्रमाचे केलेले नामांतर----------------------------

1) हिंगणे स्त्री शिक्षण संस्था

2) स्त्री शिक्षण संस्था हिंगणे

3) अनाथ बालिकाश्रम

ब) स्थितप्रज्ञाची लक्षणे---

1) दुसऱ्याच्या सुखात व दुःखात सहभागी न होणारा

2) दुसऱ्याच्या दुःखात दुःखी व सुखात सुखी होणारा

3) दुसऱ्याच्या दुःखात सुखी व सुखात दुःखी होणारा

2)खालील चौकटी पूर्ण करा

अ) महर्षी कर्वे यांनी ------------------ ची मुहूर्तमेढ रोवली.

ब) कर्वेंनी पै पै चा व ------------------जमविला

कृती ;- 4 (स्वमत)

महर्षी कर्वेच्या कार्याबाबतची माहिती तुमच्या शब्दात लिहा ?

मुद्दे ---------------

कर्वे शांतपणे कोणावरही न रागावता आपले काम करीत. ----------

राष्ट्रीय स्वातंत्र्याबरोबर स्त्रियांनाही स्वातंत्र्य मिळाले पाहिजे ---------

हिंगणे स्त्री शिक्षण संस्थेची स्थापना -------------

ते बोलत नसत, विचार करत, विचार पक्का झाला की आचरणात आणत,----

स्त्रियांच्या स्वातंत्र्यासाठी व शिक्षणासाठी त्यांचे कार्य लक्षणीय आहे.-----

२ खालील गद्य उतारा वाचून दिलेल्या सूचनेनुसार कृती लिहा.

भारताचे अर्धांग जे स्त्रिया; त्याच अनपढ राहिल्या तर देश अर्धांगवायू झालेल्या व्यक्तीसारखा होईल. एका बाजूला या देशाला आपण भारत माता म्हणतो; सरस्वतीला आपण वाङ्मयाची जननी मानतो आणि दुसरीकडे स्त्री निरक्षर अज्ञानी ठेवतो, हा चीड आणणारा विरोधाभास त्यांना घालवायचा होता महर्षी धोंडो केशव कर्वे यांनी जपानच्या धरतीवर 1916 साली भारतातले पहिले महिला विद्यापीठ पाच स्त्रियांना दाखल करून स्थापन केले. आगबोटीने प्रवास करण्याच्या त्या जुन्या जमान्यात महर्षी कर्वे यांनी जगप्रवास करून स्त्री शिक्षणाचे माहात्म्य सर्वत्र बिंबवले. जगभर स्त्रीशिक्षणाबद्दल सभा केल्या. स्त्री ही स्वाभिमानी असली पाहिजे, ती शिकली पाहिजे, उच्चविद्याविभूषित होऊन पुरुषांची स्पर्धा करू शकली पाहिजे, हे त्यांचे स्वप्न होते. त्यात त्यांना दोन कार्ये करावयाची होती. एका टोकावर, स्त्री साक्षर करणे हे जटिल कार्य व दुसऱ्या टोकावर, तिला पुरुषांच्या बरोबरीने स्पर्धेत उतरवणे हे अटीतटीचे कार्य ! पुरुषप्रधान संस्कृतीत स्त्रियांवरील पारतंत्र्याचे जोखड उखडून टाकावे हे महाकठीण काम होते. गुरुत्वाकर्षणा विरुद्ध पृथ्वीबाहेर पडणाऱ्या रॉकेटसारखीच क्षमता तेथे आवश्यक होती.

रत्नागिरी जिल्ह्यातील खेड तालुक्यातल्या शेरावली या गावी जन्मलेला हा मुलगा जन्मताच महर्षी किंवा भारतरत्न म्हणून गणला गेला नाही. आपल्या जगत्या आयुष्यात, हाल अपेष्टांची तमा न बाळगता, एखादा मनुष्य केवढे अलौकिक कार्य करू शकतो, त्याची मिसाल आहेत डॉ. धोंडो केशव कर्वे. लोकमाणसाने त्यांना अभिमानाने महर्षी मानले. राजमाणसाने 1958 साली भारतरत्न या सर्वोच्च नागरी पुरस्काराने, डोक्यावर घेतले.

कृती ;- 1(आकलन)2

आकृती पूर्ण करा

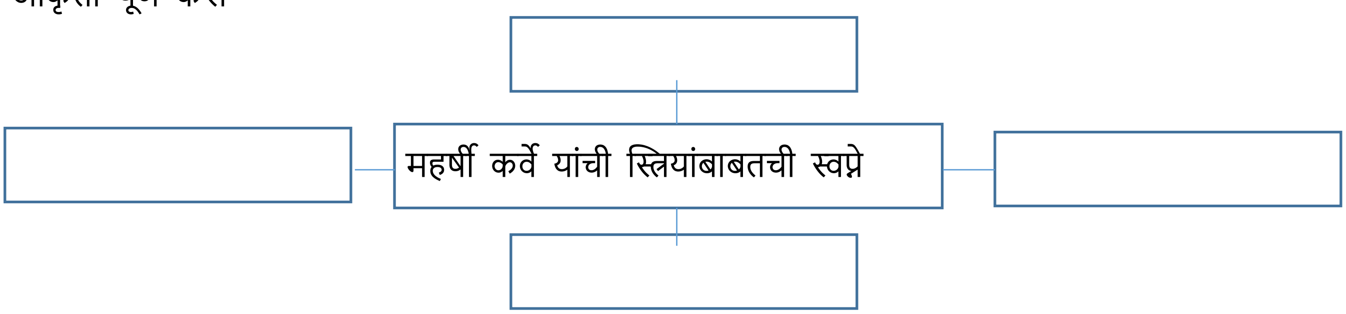

कृती ;- 2 (आकलन) 2

चौकटी पूर्ण करा

1) कर्वे यांना लोकमाणसाने दिलेली पदवी	
2) कर्वे यांना राजमाणसाने दिलेली पदवी	
3) कर्वे यांच्या मते भारताचे अर्धांग	
4) पहिल्या महिला विद्यापीठाच्या स्थापनेच्या वेळी दाखल झालेल्या स्त्रियांची संख्या	

कृती ;- 4 (स्वमत) 3

महर्षी कर्वे यांचे स्त्री शिक्षणाबाबतचे विचार तुमच्या शब्दात लिहा ?

स्त्री शिकली तर त्याचा परिणाम संपूर्ण कुटुंबावर होतो.--------------

स्त्रीला पुरूषांच्या बरोबरीने स्थान दिले पाहिजे.------------------------

स्त्रियांना मागासलेले ठेवल्यामुळे समाजाची अर्धी बुद्धिमत्ता निरुपयोगी राहते.-------------

स्त्री स्वाभिमानी असली पाहिजे , ती शिकली पाहिजे उच्च विद्याविभूषित होऊन पुरुषांशी स्पर्धा करू शकली पाहिजे.----------------------------

****

पाठ क्रमांक १४
काळे केस

ना.सी.फडके

उतारा क्रमांक १

प्र . १. अ. उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती करा .

१) कारण लिहा.

"तुमचे केस अजून काळे कसे राहिले आहेत?"या प्रश्नाचे आता लेखकाला आश्चर्य वाटत नाही, कारण ....

2) कोण व काय ते लिहा

i. व्याख्यानाला गेल्यानंतर लेखकाला भेटणाऱ्या व्यक्ती.

१)... 2)......................................

"तुमचे केस अजून काळे कसे राहिले आहेत?" मला भेटावयास आलेल्या त्या गृहस्थांचा प्रश्न ऐकून मला आश्चर्य वाटलं नाही. या प्रश्नाची मला आता सवय झालेली आहे. कुठे परगावी व्याख्यानासाठी मी गेलो, की पूर्वी शाळेत अगर कॉलेजात माझ्याबरोबर असलेली व आता त्या गावी राहत असलेली जुन्या परिचयाची माणसं भेटायला येतात. जुन्या आठवणी निघतात. आता आपला तो हा कुठे असतो, अमका तो हा काय करतो, असल्या प्रश्नांची व उत्तरांची देवघेव होते. घड्याळाचे काटे मागे फिरवून कित्येक वर्षांपूर्वीचे दिवस उकरले जातात. मातीच्या ढिगात सुख-दु:खांचे माणिकमोती आढळतात. त्याकडे न्याहाळून पाहताना सुस्कारे सोडण्यात आल्हाद वाटतो. अशा गप्पा रंगात आल्या, की परस्परांच्या वयाचेही अंदाज पडताळले जातात आणि मग मला भेटावयास आलेला माणूस माझ्याकडे क्षणभर टक लावल्यासारखे करतो आणि विचारतो, "तुमचे केस अजून काळे कसे राहिले आहेत?"त्या प्रश्नातली गर्भित प्रशंसा उघड असते. स्तुती-निंदेची पर्वा न करणारा मी; पण ही तारीफ ऐकून मला बरे वाटते. मी हसतो व गप्प बसतो किंवा दुसरा विषय काढतो. प्रश्न विचारणाऱ्या माणसाला उत्तर हवंच असतं असंही नाही.

ii. काय ते लिहा. परिचयाच्या माणसांकडून लेखकाला विचारले जाणारे प्रश्न.

१)..2)............................

iii. लेखकाला भेटायला येणाऱ्या माणसांना वाटणारे आश्चर्य.

....

iv. एका शब्दात उत्तर लिहा.गप्पातरंगात आल्यावर मित्र किंवा परिचयाच्या माणसांकडून ज्याचा अंदाज घेतला जातो ती गोष्ट-

v. वैशिष्ट्ये लिहा.लेखकाने स्वत:चे सांगितलेले वैशिष्ट्ये.....................................

कृती 3 - स्वमत

(१) परगावी गेल्यानंतर लेखकांना आलेला अनुभव तुमच्या शब्दांत लिहा.

मुद्दे

- जुन्या आठवणी
- माणसांचे विचारपूस
- सुख दुःख देवाणघेवाण
- प्रश्नोत्तरांची देवघेव
- लेखकांच्या केसांविषयी चर्चा

उतारा क्रमांक २

प्र . १. आ.उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा .

१.चूक की बरोबर ते लिहा.

i. लेखकाची विचार करण्याची वेळ रात्री दाढी करतानाची आहे.

ii. माणूस नेहमी नव्या नव्या कल्पनाच्या शोधात असतो.

iii. माणसाचे मन फक्त झोपेत असताना विचार करते.

iv. माणूस पूर्ण सुचलेल्या कल्पनांच्या आकृत्या पूर्ण करतो.

माझी विचार करण्याची वेळ कोणती? विचार करण्यासारखा प्रश्न आहे खरा!हा प्रश्न टाळता येण्यासारखा नाही. याचा एकदा निकाल लावलाच पाहिजे! या निश्चयानं मी स्वत:चं बरेच दिवस निरीक्षण केलं आणि आता मी निकाल लावला आहे. माझं उत्तर तयार आहे. उत्तर थोडंसं चमत्कारिक आहे; पण ते तुम्हांला सांगायला हरकत नाही. मात्र माझी विचार करण्याची वेळ कोणती असं मला नका विचारू, कारण अमुकच वेळी नव्हे तर सदा सर्वकाळच मी विचार करत असतो. लेखनाचा उद्योग करणाऱ्या माणसानं तो करायलाच हवा. नव्या नव्या कल्पनांच्या शोधात तो असतो. अर्धवट सुचलेल्या कल्पनांच्या आकृती पूर्ण करण्याचा त्याचा यत्न असतो. गाढ झोपेच्या घटका सोडल्या तर त्याचं मन सतत विचार करतच असतं. त्याची सावली ज्याप्रमाणे त्याला कधी सोडणार नाही तद्वत तो कोणत्याही उद्योगात कसला तरी विचार करत असतो. तेव्हा माझी विचार करण्याची वेळ कोणती ते काय सांगू? पण विचार करण्यासाठी कोणती वेळ मला सर्वांत आवडते, अगर कोणत्या वेळी सर्वांत जास्त विचार मला सुचतात असा प्रश्न विचारला तर त्याचे उत्तर देता येईल. माझं जे उत्तर आहे तेच इतर लेखक देतील की नाही कोणास ठाऊक? माझा अनुभव तेवढा मी सांगतो. तो असा, की सकाळी दाढी करण्याची वेळ ही माझी विचार करण्याची सर्वांत आवडती

2) एका वाक्यात उत्तर लिहा.

i. लेखकाची विचार करण्याची सर्वात आवडती वेळ.

ii. योग्य पर्याय ओळखा.लेखकाचा विचार करण्यासारखा प्रश्न.......

अ)लेखकाचे चमत्कारिक उत्तर.

ब)लेखकाची विचार करण्याची वेळ कोणती.

क)अर्धवट सुचलेल्या कल्पना.

ड)लेखकाची सदा सर्वकाळ विचार करण्याची सवय.

३)फक्त शब्दात उत्तर लिहा.माणसाला दोन गोष्टी कधीही सोडत नाहीत.१).............2)

कृती ३ स्वमत

(१) तुम्हाला सुचलेली कल्पना तुम्ही प्रत्यक्षात कशी उतरवली ते लिहा.

मुद्दे.

- सुचलेली कल्पना
- ती प्रत्यक्षात कशी आणली.
- ती प्रत्यक्षात आणताना आलेले अनुभव.

****

१७. सोनाली

डॉ.वा.ग.पूर्णपात्रे

पुढील उतारा वाचा आणि दिलेल्या सूचनानुसार कृती करा.

२९ ऑगस्ट, १९७३. वेळ सायंकाळची. डॉ. चित्रे यांनी छोटासा पिंजरा तयार करूनच ठेवला होता. त्यातीन पिलांना त्यांनी मादीपासून दूर केलं आणिम्हणाले, "हो, डॉक्टर, सांगा तुमचा चॉइस." तिन्ही बछड्यांना जन्मून दोन महिने झाले होते. मी तिन्ही पिल्लांना गोंजारलं; पण सगळीच फिसकन अंगावर आली. मी त्यातल्या त्यात कमी फिसकारणारं, थोड्याशांत स्वभावाचं एक पिल्लूनिवडलं. ते इतरांपेक्षाथोडं सशक्तही होतं. बच्च्याला आम्हीपिंजऱ्यात ठेवलं. रात्रभर प्रवासात माझ्यामनात त्या छाव्याशिवाय दुसरा कशाचाच विचार नव्हता. दोन वर्षांचे झाले, की वाघ-सिंह पूर्णताकदीचे होतात. मग त्यांना शिकवणं, माणसाळवणं अवघड असतं. पुन्हा माझ्या डोळ्यांसमोर नुसतं सर्कशीसारखं वन्यपशूंना ट्रेनिंग देणं हा हेतू नव्हता. मला एका जंगली जनावरावर प्रेम करायचं होतं. अगदी पोटच्या मुलासारखं. ती जेवल्याखेरीज मी जेवणार नव्हतो. तिला जवळ घेतल्याखेरीज मी झोपणार नव्हतो. आजपर्यंत पूर्णपात्रे घराण्यातील पराक्रमी लोकांनी शिकारी करून कीर्तीमिळवली होती; पण पशूमधील पशुत्वाची आज मी शिकार करायला निघालो होतो. आम्हीघरात प्रवेश केला. पहिला दिवस तसाच गेला. या सिंहकन्येचं आगमन होण्यापूर्वी पंधरा दिवस 'रूपाली'चं आगमन झालं होतं. कापसासारखे शुभ्र पांढरे केस असलेली दीड महिन्यांची ही कुत्री आमच्या घरात सर्वांची लाडकी झाली होती. तिचे ते रुपेरी केस पाहून आम्ही तिचं नाव 'रूपाली' ठेवलं होतं.

कृती १

1) कोण ते लिहा. (प्रत्येकी१गुण)

१) कापसासारखे शुभ्र केस असणारी -

२) डॉक्टर सुभाष यांची मुलगी म्हणजेच लेखकांची नात -

2. एक ते दोन वाक्यात उत्तरे लिहा. (प्रत्येकी १ गुण)

१) सोनालीला घरी आणण्यामागे लेखकाचा हेतू कोणता होता?

२) लेखक आणि त्यांचे पूर्वज यांच्या विचारांमध्ये कोणता फरक होता ?

३) कुत्र्याच्या पिल्लूचे नाव रुपाली हे का ठेवले?

कृती ३. आकृती पूर्ण करा.

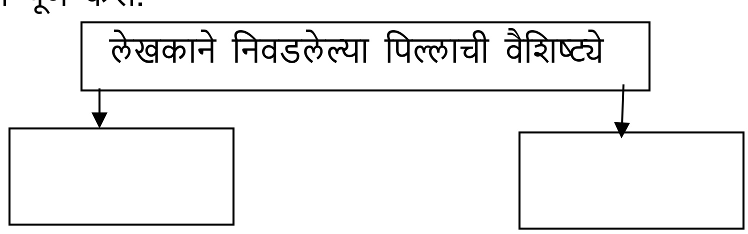

कृती ४ स्वमत

१) उताऱ्याच्या आधारे लेखकाच्या स्वभावाविषयी माहिती लिहा.

मुद्दे

- पूर्वजांपेक्षा उदात्त विचार
- पूर्वजांचेवलेखकांच्याविचारातीलफरक
- वन्यप्राण्यांविषयी लेखकाचे विचार
- दोन्ही पिलांना स्वतःच्या नाती इतकाच जीव लावला.

पुढील उतारा वाचा आणि दिलेल्या सूचना नुसार कृती करा.

मी हातातलं काम टाकून दरवाजाजवळ धावत गेलो. तोच "शांताराम धाव" अशी अण्णांची हाक ऐकू आली. मी प्रत्यक्षतेथे पोहोचलो तेव्हा अण्णा सोनालीला"चूप राहा" असं सांगत होते.

मी पाहिलं, तर सोनालीचाआवेश फारच भयंकर होता. मी घाईघाईनं लोखंडाची पट्टीघालून जाळीचादरवाजाउघडलाव जेवणाचाडबाघेऊन गच्चीवर प्रवेश केला; परंतु नेहमी खाण्यासाठी लाडीगोडी करणारी सोनाली आज इतकी रागावलेली होती, की तिनं उडी मारून माझ्या हातातलाडबापंजाने फटकारामारून दूर उडवला. मटण गच्चीवर इतस्तत: पसरलं. ती गुरगुर करत त्यावर तुटून पडली. पंधरा-वीस मिनिटांत तिनं सर्वफस्तकेलं. खाल्ल्यावर सोनाली शांत झाली आणियेऊन माझे पायचाटू लागली. जणू काही झाल्या प्रकाराबद्दल ती आमची क्षमाच मागत होती.

अण्णांनामी म्हणालो, "जेवतानापशूंनाकोणी फसवलं, त्यांची खोडी काढली अथवाथोडाविलंब जरी लागलातरी ते त्यांनासहन होत नाही."सोनालीच्या दातांत विलक्षण ताकद आली होती. एकदानेहमीप्रमाणे सोनालीलामी रात्रीपितळी पातेल्यामधून दूध प्यायलादिलं. तेवढ्यात कोणीतरी आलं म्हणून मी तसाच उठलो. पातेलं परत न्यायचं विसरलो. इकडे सोनालीने दूध पिऊन झाल्यावर पातेलं चावायलासुरुवात केली. रात्रभर तिची त्या पातेल्याशी मस्तीचालू होती. सकाळी उठल्यावर मी गच्चीवर गेलो. पाहतो तर त्या पितळी पातेल्याची सोनालीने अक्षरश: चाळणी केली होती. वन्यपशूंच्या दातांत केवढी ताकद व चिवटपणा असतो. याचा मला अनुभव आला. सोनालीनं चाळण केलेलं ते पातेलं मी अजूनही जपून ठेवलं आहे..

कृती१

आकृती पूर्ण करा. (२गुण)

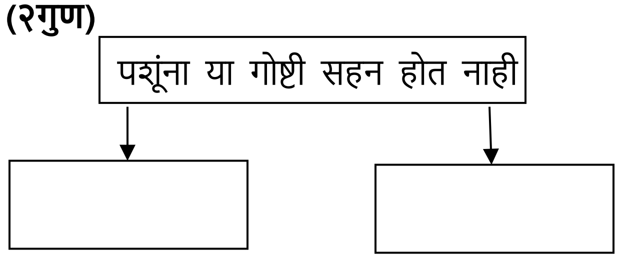

एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (१गुण)

१) लेखकाच्या हातातला डबा सोनालीने पंज्याने फटकारा मारून दूर का उडवला ते लिहा.

कृती३

पुढील वाक्यातून दिसणारा सोनालीच्या स्वभावाचा पैलू लिहा. (१गुण)

वाक्य	स्वभावाचा पैलू
१) सोनाली शांत होऊन लेखकाचे पाय चाटू लागली.	

कृती ४ स्वमत (३गुण)

१) पाळीव प्राण्याबाबत तुम्हाला आलेला अनुभव तुमच्या शब्दात लिहा.

विद्यार्थी त्यांच्या अनुभवाचे कथन करतील.

मुद्दे

- अनुभव केव्हा आला.
- कोठे आला.
- प्राणी पाळीवप्राण्याविषयी निर्माण झालेले भाव स्पष्ट करतील.

****

गद्यपाठ १८. निर्णय

डॉ.सुनील विभुते

अ)/आ) उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती करा.

I. आकृतिबंध पूर्ण करा.

हॉटेल मालकाने रोबोटला दिलेली नावे

मी आणि माझा बालमित्र सोमनाथ ऊर्फ सोमा दोघे मिळून गेली चार वर्षे हॉटेल चालवतो आहोत. शहराच्या बाजारपेठेत असणारे आमचे 'हॉटेल हेरिटेज' चांगले प्रशस्त आहे. हॉटेलचा कोणताही प्रश्न आम्ही चुटकीसरशी सोडवतो; पण याला अपवाद म्हणजे वेटरचा प्रश्न. आमच्या हॉटेलमध्ये अनेक वेटर आले आणि गेले; पण त्यांच्या कटकटी कायम होत्या. कामचुकारपणा, अचानक दांड्या मारणे, भांडणं करणे अशा तक्रारींमुळे आम्ही हैराण झालो होतो. 'वाळवंटातील हिरवळ' म्हणून नमूद करण्यासारखी

एक बाब म्हणजे आमचा एक वेटर मनोज बराच काळ आमच्याकडे टिकून आहे. मन्यामध्ये बाकी अनेक दुर्गुण असले तरी प्रामाणिकपणा आणि प्रसंगावधान हे अभावाने दिसणारे गुण त्याच्यामध्ये आहेत, म्हणून आम्ही त्याला टिकवून धरलं आहे.वेटरचा प्रश्न कायमचा निकालात काढण्यासाठी आम्ही चार रोबो वेटर खरेदी केले. मी आणि मनोजने त्यांना रामू, शामू, दिपू व विजू अशा हाका मारण्यास सुरुवात केली. आमचे दिवस बघता बघता पालटले. हॉटेल बंद केल्यानंतर रात्री अकरा ते सकाळी सहापर्यंत चारही वेटरचे मी करत होतो. सकाळी सहा वाजता त्यांच्या अंगावर कडक इस्त्री चे कपडे चढवले आणि त्यांच्या डाव्या खांद्यावरील पॉवर स्वीच सुरू केला,की ते गुड मॉर्निंग,सर' म्हणून कामाला लागायचे.

ii) फक्त नावे लिहा .

लेखकाच्या मित्राचे नाव-

लेखकाच्या हॉटेलचे नाव-

लेखकाकडे टिकून राहिलेला मानवी वेटर-

2. तुलना करा.

i. इतर मानवी वेटर आणि मनोजकाळे

१).......................................2)......................

ii. कोणती ते लिहा -लेखकाला न सुटणारा प्रश्न.

3.स्वमत - यंत्रमानवा बद्दल तुम्हाला असलेली माहिती लिहा.

उतारा क्र.2

अ)/आ) उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती करा.

१.परिणाम लिहा.

i. हॉटेलमध्ये घडलेल्या घटनेचा परिणाम..............

ii. कोण ते लिहा.एसी रूमकडे ड्युटी असलेला रोबोट ....

आता सर्व सुरळीत चाललं होतं; परंतु झालेल्या घटनांचा परिणाम आम्हांला जाणवत होता. कारण हॉटेलमध्ये गिऱ्हाईक जेमतेम येत होतं. शनिवारी दुपारी साडेबाराची वेळ होती. साधारण पस्तिशीची एक स्त्री दोन मुलांसह कारमधून उतरून एसी रूममध्ये गेली. एसी रूमकडे रोबो रामूची ड्युटी होती. तो तत्परतेने आत गेला. एसी सुरू करून त्याने ऑर्डर घेतली. थोड्या वेळाने त्याने ऑर्डर आत नेऊन दिली आणि तो दुसऱ्या कामाला लागला. पाच-दहा मिनिटांनी एसी रूममधून लहान मुलाचा रडण्याचा आवाज ऐकू येऊ लागला. थोड्या वेळाने तो वाढल्यासारखा वाटू लागला. काही वेळाने एकाऐवजी दोन रडण्याचे आवाज ऐकू येऊ लागले तेव्हा मी रामूला एसी रूममध्ये पाहून येण्यास सांगितले. सर्व व्यवस्थित आहे मालक, मॅडम झोपल्या आहेत म्हणून दोन्ही मुलं रडत आहेत असं सांगून तो किचनमध्ये गेला. मला शंका आली म्हणून मी मनोजला एसी रूममध्ये पाठवलं. मनोजने घाबरलेल्या आवाजात आम्हांला हाका मारल्या आणि आम्ही तिकडे धावतच गेलो. बाई चक्कर येऊन बेशुद्ध अवस्थेत खाली पडली होती. तिच्या सर्वांगाला घाम सुटला होता, तोंडातून फेस येत होता. मी मनोजला ड्रायव्हरला बोलावून आणण्यास सांगितले.

2. कारण लिहा.

i. मुले रडत असल्याचे कोणते कारण रामू रोबोटने सांगितले.

ii. खरे कारण कोणते होते..................................

3.स्वमत- यंत्रमानवाचे फायदे तोटे तुमच्या शब्दांत लिहा.

पाठ क्र. २० सर्व विश्वचि व्हावे सुखी

डॉ.यशवंत पाठक

प्रश्न पुढील उतारा वाचा आणि दिलेल्या सुचनांनुसार कृती करा.

महाराष्ट्र ही संतांची भूमीआहे. संत म्हणजे सत्पुरुष, 'जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभूति । देह कष्टविती परउपकारें। ही संतांची खरी भूमिका आहे. संतांच्या साहित्याचा आत्माभक्ती बरोबरच समाजप्रबोधन, समाज कल्याण हा आहे. संत परमेश्वराकडे स्वतःसाठी काहीही मागत नाहीत; परंतु 'बुडतां हे जन न देखवे डोळां। येतो कळवळा म्हणउनि।।' यासाठी श्रीचक्रधर स्वामी, संतज्ञानेश्वर, संतनामदेव, संततुकाराम, वारकरी संप्रदायातील सर्व संत, संतकबीर, गुरुनानक, संत महात्मा बसवेश्वर अशा सर्वच संतांनी आपल्या साहित्यातून विश्वकल्याणासाठी परमेश्वराकडे, गुरूंकडे साकडे घातले आहे.

संतज्ञानेश्वरांपासून अगदी आधुनिक काळातील संतगाडगेबाबा यांच्यापर्यंत सर्वच संतांच्या प्रार्थना म्हणजे मानवतेचा आविष्कार आहेत. त्यांच्या प्रार्थनेमध्ये विश्वकल्याण, माणुसकी व सहृदयतायांचे प्रतिबिंब दिसते. माणसाच्या मनातील माणुसकीचा झरा जिवंत असेल तरच विश्वकल्याण शक्य आहे, कारण 'मी' पासून 'आम्ही' या संकल्पनेप्रमाणे 'अवघे विश्वचि माझे घर', 'वसुधैवकुटुम्बकम्' या संकल्पना संतांच्या साहित्यातून प्रकट झाल्या आहेत. सर्व संतांच्या प्रार्थनेतील साधर्म्याचा या पाठातून करून घेऊ या.

कृती १

१) संत म्हणजे - ☐

२) संतसाहित्याचा आत्मा - ☐

३) संताची भुमी - ☐

४) वारकरी संप्रदायातील दोन संत- ☐ ☐

कृती २ पुढील काव्यपंक्तीचा अर्थ लिहा.

१) जो जे वांछील तो ते लाहो

....

२) दुरितांचेतिमिरजावो

....

३) जोड्यालावा

i. ज्ञानेश्वरीची रचना करणारे	१) पसायदान
ii. विश्वात्मक देवाला केलेली प्रार्थना	२) विश्वात्मकदेव
iii. ज्ञानेश्वरांचा देव	३) संतज्ञानेश्वार

iv. पसायदानाचा अर्थ — ४) संतनिवृत्तीनाथ

५) विनम्र मनाने परमेश्वराला केलेली प्रार्थना

४) आकृती सोडवा

संतनिवृत्तीनाथाच्या मते

ग्रंथाच्या सुरूवातीला → [ ]

ग्रंथाच्या अखेरीला → [ ]

५) स्वमत

१) सर्व संताच्या प्रार्थनेमधील साधर्म्य तुमच्या शब्दात लिहा.

२) संतज्ञानेश्वरांनी पसायदानातून मानवाच्या कल्याणासाठी विश्वात्मक देवाला केलेली प्रार्थना

उताराक्र . २

प्रश्न पुढील उतारा वाचा आणि दिलेल्या सूचनांनुसार कृती करा.

संत तुकडोजी महाराजांनी आपल्या ग्रामगीतेत स्वच्छतेचे महत्त्व सांगितले. आपले गाव हे देवाचे मंदिर आहे. अशा मंदिरात 'मानव देवमूर्तिसुंदर' असे ते म्हणतात. समभावाने सेवा केली पाहिजे, अज्ञान नाहीसे व्हावे यासाठी ज्ञानविज्ञानाची कास धरावी, सर्वांनी ग्रंथ वाचावे, सत्यबोलावे असे तुकडोजी महाराज म्हणतात. संत तुकडोजी महाराज अशी प्रार्थना करतात, की

'सर्व विश्वचि व्हावे सुखी । ही धर्माची दृष्टिनेटकी ।
ती आणावी सर्वगावलोकी । तरीच लाभ ।।

सर्व संतांनी मागितलेले मागणे म्हणजे मानवाच्या कल्याणासाठी आणि प्रगतीसाठी केलेली चिरंजीव प्रार्थना आहे. ही प्रार्थना मानवतेची पूजा करणारी आहे. संतांनी माणसाला महत्त्व दिले. माणूस आदर्श व्हावा, , त्याने सुसंस्कारांची जोपासना करावी. कुणालाही त्रास देऊ नये, एकोप्याने राहावे. माणूस कधीही एकाकी राहू शकत नाही. त्याला संवादाची नितांत गरज असते, म्हणून माणसाने कुणालाही दुखवता कामा नये. शक्यतो दुसऱ्याच्या उपयोगी पडणे, ही खरी मानवता आहे. संतांनी ही मानवता आवर्जून शिकवली. तशी त्यांनी आचरणातही आणली

आजच्या विज्ञानयुगात विज्ञान-तंत्रज्ञानातील संशोधनामुळे विश्वजवळ आले आहे. संत ज्ञानेश्वरांनी तेराव्या शतकात 'हे विश्वचि माझे घर आहे,' ही कल्पना केली होती याचे प्रत्यंतर आज आपण घेत आहोत. आज आपण जगात कुठेही जाऊ शकतो; पण संत ज्ञानेश्वरांना अभिप्रेत असलेला माणसा माणसांना जोडणारा जिव्हाळा आज हरवलाआहे. तो जपण्यासाठी मन सुसंस्कृत असायला हवे. नाहीतर, राक्षसी वृत्ती निर्माण होते. ती संतांना नको आहे. चांगल्या मनाने निर्माण केलेल्या कृती जगात महत्त्वपूर्ण ठरतात. विज्ञानातील चांगले प्रकल्प समृद्धी आणतात; पण सुंदर मने ही राष्ट्राची श्रीमंती वाढवतात. संतांनी याकडे लक्षवेधले आहे. वडाचे झाड कायम नम्र असते. ते सगळ्यांना सावली देते. त्याची सावली सर्वांना हवीहवीशी वाटते. झाडे स्वत: ऊन सोसतात. लोकांना सावली देतात. पर्वताच्या कुशीत जन्मलेल्या नद्या मोकळ्या मनाने पुढे वाहतात.

पर्वत आपल्या जागी स्थिर राहून हे आनंदाने पाहतात. आपण कोणत्याही कामात मन आनंदी ठेवून जर काम केले, तर त्याच्यासारखा दुसरा आनंद नसतो. हे जगण्याचे खरे सूत्र आहे. स्वत: चांगले जगावे आणि स्वार्थापलीकडे जाऊन दुसऱ्याचाही विचार करावा; असे झाले तरच सुंदर समाज निर्माण होईल, सुखी होईल. हेच सर्व संतांच्या प्रार्थना करण्यामागील मर्म आहे.

१)चौकटीपूर्णकरा

I. संत तुकडोजी महाराजांचे लेखन

II. देवाचे मंदिर -

III. मंदिरातील मूर्ती -

१) आकृत्या पूर्ण करा.

१)

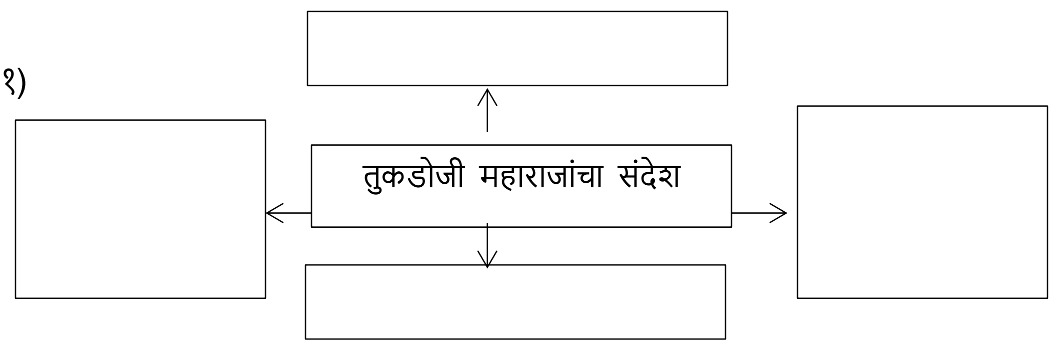

सर्व संतानी मागितलेले मागणे -

२) जोड्या लावा

1. माणसाच्या गरजेची गोष्ट	१) सुंदरमने
2. समाजातून हरवेली गोष्ट	२) विश्वाचीजवळीकता
3. राष्ट्राची श्रीमंती	३) संवाद
4. विज्ञान तंत्रज्ञानातील संशोधन	४) मानवता
	५) जिव्हाळा

३) स्वमत / अभिव्यक्ती

१) समाजातील जिव्हाळा हरवल्याबद्दलची व्यक्त केलेली खंत व त्याचा परिणाम तुमच्या शब्दात लिहा.

२) ग्रामगीतेतून सांगितलेले स्वच्छतेचे महत्व विचारात घेऊन आपण आपल्या गावाच्या स्वच्छतेसाठी कोणत्या उपाययोजना कराल ते तुमच्या शब्दात लिहा.

अपठित गद्य

1 .(इ) उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती करा : गुण (4)

(1) उत्तर लिहा : 2

i) आपणास फुले यासाठी हवी असतात.

ii)फुलाच्या दृष्टीने न्यायाचे केंव्हा होईल.

फुले कोणाला आवडत नाहीत? ती सर्वानाच आवडतात. कोणाला ती पुजेसाठी हवी असतात तर कोणाला गजरे वा वेणीसाठी हवी असतात. पण फुल विक्रेते यांच्याकडे त्या भावनेने कोणी पाहत नाही. फुले शक्यतो वेलीवर किंवा फुलझाडांवर राहू द्यावीत. ती गळून न पडली तर गोळा करावी. पारिजातकाचा सडा आपण पाहत असतो. वेलीवरची फुले कोमेजण्याची वेळ जाणून घेतली व त्यापूर्वी काही तास ती तोडली तर फुलांच्यादृष्टीने ते न्यायाचे होईल. फुलांचा विचार असा भावनात्मक पातळीवरुन करू नये,असे अनेकाना वाटेल पण: फुलांची कोमलता भावनाना स्पर्श करणारी असते. फुले निसर्गाचे भावकाव्य असते. फुले तशीकोणाचीच नसतात तरी पण ती सर्वांचीच असतात . रंग,रूप,गंध यांची उधळण करून आपले जीवन रसपूर्ण,अर्थपूर्ण ,भावपूर्ण करण्याचे काम ती मूकपणे करत असतात.

(2)पुढील आकृतिबंध पूर्ण करा. 2

[ ] ← फुले याची उधळण करतात. → [ ]

1 .(इ) उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती करा : गुण (4)

(1) उत्तर लिहा : 2

i) शिक्षकांचे पालकांचे मूळ कार्य हे आहे ------

ii) पुस्तकाना जवळ केल्यास वाचकांचा प्रवास येथ पर्यंत होऊ शकतो -------

****

अपठित गदय

उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

1) आकृतीबंध पूर्ण करा.

1. जपानी लोक वागण्यात बोलण्यात असे असतात

2. कारखान्यात काम करतांना जपानी लोकांचे गुण

जपानी लोक बोलण्यात अतिशय मृदू, वागण्यात अत्यंत नम्र आणि कृती करण्यात सर्वात तत्पर असतात. हे लोक आपापल्या उद्योगात, व्यापारात, कारखान्यात काम करतांना पाहिले तर करारीपणा, चिवटपणा आणि उद्योगप्रियता या त्यांच्या गुणांची आपल्यावर अधिक छाप पडते. ते अत्यंत कडक शिस्तीचे आणि नियमितपणाचे भोक्ते आहेत. अमेरिकन आणि जर्मन तज्ज्ञांनी व्यवस्थापनाचे जे तत्व मांडले आहे, ते सर्व गुंडाळून ठेवून जपान्यांनी स्वत:चे अर्थशास्त्र आणि त्याला अनुरुप असे स्वत:चे व्यवस्थापनशास्त्र तयार केले. ते परखडपणे आचरणात आणले आणि जगाला औद्योगिक चमत्कार करुन दाखवले.

अलीकडेच जपानने फिल्मशिवाय फोटो काढणारा कॅमेरा तयार केला आहे. छायाचित्रणातील हा अत्यंत महत्वाचा शोध असून, कॅमेऱ्यासाठी फिल्म तयार करणाऱ्या उद्योगात त्यामुळे प्रचंड उलथापालथ होईल. 'माविका' असे या नव्या कॅमेऱ्याचे नाव असून सोनी या जगप्रसिद्ध इलेक्ट्रॉनिक्स कंपनीने तो शोधून काढला आहे. याच कंपनीने पहिला ट्रान्झिस्टर तयार केला होता आणि खिशात ठेवण्यासारखा टी.व्ही. याच सोनी कंपनीने तयार केला आहे.

2) आकृतीबंध पूर्ण करा.

सोनी कंपनीने लावलेले शोध

3) एका वाक्यात उत्तर लिहा.

1. जपानने लावलेला शोध -
2. नव्या कॅमेऱ्याचे नाव -

उतारा क्र.3

इ.उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती करा :

१. तुलना करून लिही. 2

आळशी माणूस	काम करणारा माणूस

आळशी माणूस हा सतत आरामाची अपेक्षा करीत असतो,तर खरा काम करणारा माणूस आराम हराम है असे मानतो रात्रीची पाच सहा तास झोप ही विश्रांतीसाठी पुरेशी असते.इतर वेळी त्याने सतत काम करीत राहावे. उगाचच बसून राहिल्याने अंगात आळस वाढतो.उलट प्रत्येकाने हे लक्षात ठेवले पाहिजे की,काळ हा सतत पुढे जात असतो. तो कोणासाठीही थांबत नसतो.आपण तो आळसात व्यर्थ दवडला तर आपला कार्यभाग साधणार नाही. सतत तेच काम करीत राहिल्यास कंटाळा येतो,म्हणून तर सहा दिवस काम केल्यावर रविवारी सुट्टी येते,त्या दिवशी आळसात लोळत पडण्यापेक्षा माणसाने छंदात रमून जावे.

२) पुढील घटनांचे परिणाम लिही. २

i. काम न करता बसून राहिलात .
ii. आपला वेळ आळसात घालवला तर...

उतारा क्र.४

इ. उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती करा :

१) करणे लिहा: २

i. माणसाला श्रेष्ठ कलाकृतीचा आस्वाद घेता आला पाहिजे,कारण..............
ii. एखादा माणूस साक्षर असूनदेखील सुसंस्कृत नसतो,कारण................

माणसाला श्रेष्ठ कलाकृतीचा आस्वाद घेता आला पाहिजे कारण श्रेष्ठ कलाकृतीमध्ये जीवन फुलवण्याची अमर्याद शक्ती असते.नाटक पाहणे .पेटीच्या सुरात रमणे ,कुस्त्यांची रणधुमाळी अवलोकणे किंवा क्रिकेटची टेस्ट मॅच पाहण्यात दंग होणे यांतील मौज काही औरच आहे.साहित्य,संगीत,नाट्य,चित्र यांसारख्या कलांनी माणसाच्या जीवनाला समृद्धी आणलेली आहे.मानवाला सुसंस्कृत बनवले आहे, परंतु एखादा माणूस साक्षर असूनही सुसंस्कृत नसतो.कारण जीवनातील आनंद कसा लुटावा हे त्याला ठाऊक नसते.कलेचे रहस्य जाणण्याची दृष्टी त्याला प्राप्त झालेली नसल्याने जीवनात त्याचे मन कोठेच रमत नाही.माणसाच्या जीवनात विरंगुळा जितका जास्त येईल,तितके त्याचे जीवन अधिक सुखी बनेल.

2)आकृतिबंध पूर्ण करा: २

माणसाच्या जीवनात समृध्द असणाऱ्या कला.

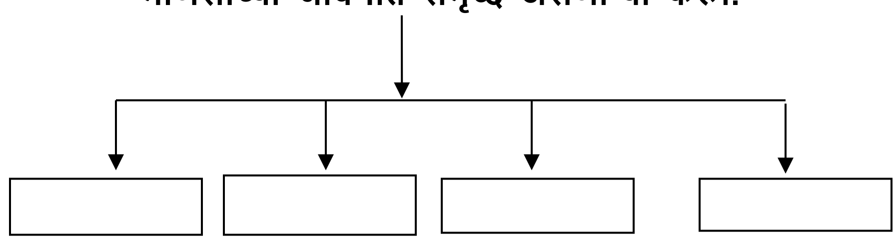

उतारा.क्र. ५

इ.उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती करा :

१)परिणाम लिहा : २

विनोबा यांच्या मते धड धाकट व अपात्राला दान केल्याने होणारे परिणाम..........

१)...2)..

दारावर कुणी भिक्षा मागण्यास आला तर आई त्याला भिक्षा घालत असे एकदिवशी एक धड धाकट भिकारी आला असता रुक्मिणीबाई त्याला भिक्षा घालू लागल्या विनोबा त्यांना म्हणाले, “ हा तर धड धाकट दिसतो अशा लोकांना जर भिक्षा देत गेलो तर देशात आळस वाढेल”अपात्राला दान केले तर त्यामुळे दान देणाऱ्याचेही अकल्याण होते.”रुक्मिणी बाईनी ते शांतपणे ऐकले आणि म्हणाल्या विन्या पत्र अपात्र यांची परीक्षा करणारे आम्ही कोण?दारावर आलेला प्रत्येक माणूस परमेश्वर रूप समजून त्याला शक्तीनुसार देत राहणे एवढे आपले काम आहे.त्याची परीक्षा करणारी

मी कोण?विनोबांनी त्यावर टिपणी केली आहे की,आईच्या या युक्तिवादावर विन्याला दुसरा युक्तिवाद सुचला नाही.

2)जोड्या लावा : 2

अ गट	बगट
दारावर भिक्षा मागायला येणारा	रुक्मिणीबाई
भिकाऱ्याला भिक्षा घालणाऱ्या	विनोबा
आईच्या युक्तिवादावर टिपणी करणारे	भिक्षेकरी
मुलाचे म्हणणे शांतपणे ऐकून घेणाऱ्या .	रुक्मिणीबाई

****

विभाग २ पद्य

पद्य पाठ क्र. ४ उत्तम लक्षण

- संत रामदास

प्रश्न २ (अ) पुढील कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा .

१) आकृत्या पूर्ण करा.

अ) संत रामदासांच्या मते सभेमध्ये असे वागावे

आ)उपकरांबाबत रामदासांचे मत

श्रोतीं व्हावें सावधान । आतां सांगतों उत्तम गुण ।
जेणें करितां बाणे खुण । सर्वज्ञपणाची ।।१।।
वाट पुसल्याविण जाऊं नये । फळ ओळखिल्याविण खाऊं नये ।
पडिली वस्तु घेऊं नये । येकायेकीं ।।२।।
जनीं आर्जव तोडूं नये । पापद्रव्य जोडूं नये ।
पुण्यमार्ग सोडूं नये । कदाकाळीं ।।३।।
तोंडाळासीं भांडों नये । वाचाळासीं तंडों नये ।
संतसंग खंडूं नये । अंतर्यामीं ।।४।।
आळसें सुख मानूं नये । चाहाडी मनास आणूं नये ।
शोधिल्याविण करूं नये । कार्य कांही ।।५।।
सभेमध्यें लाजों नये । बाष्कळपणें बोलों नये ।
पैज होड घालूं नये । कांहीं केल्या ।।६।।
कोणाचा उपकार घेऊं नये । घेतला तरी राखों नये ।
परपीडा करूं नये । विश्वासघात ।।७।।

व्यापकपण सांडूं नये । पराधेन होऊं नये ।
आपलें वोझें घालूं नये । कोणीयेकासी ।।८।।
सत्यमार्ग सांडूं नये । असत्य पंथें जाऊं नये ।
कदा अभिमान घेऊं नये । असत्याचा ।।९।।
अपकीर्ति ते सांडावी । सत्कीर्ति वाडवावी ।
विवेकें दृढ धरावी । वाट सत्याची ।।१०।।

२) कोण ते लिहा.

अ) भांडण करणारा -

ब) बडबड करणारा -

क) दुस-यावर अवलंबून असणारा -

ड) सारासार विचार करणारा -

(३) खालील काव्यपंक्तीचा सरळ अर्थ तुमच्या शब्दांत लिहा :-

व्यापकपण सांडूं नये । पराधेन होऊं नये ।
आपलें वोझें घालूं नये । कोणीयेकासी

(४) काव्यसौंदर्य :-

अपकीर्ति ते सांडावी । सत्कीर्ति वाडवावी ।
विवेकें दृढ धरावी । वाट सत्याची ।।१०।।

प्र २ (आ) पुढील मुद्यांच्या आधारे उत्तम लक्षण या कवितेसाबंधी पुढील कृती सोडवा .

१. प्रस्तुत कवितेचे कवी/कवयित्री	
२. प्रस्तुत कवितेचा विषय...	
३. प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचे अर्थ लिहा. उदा. १. होड २. आर्जव	
४ प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश -	
५ प्रस्तुत कवितेची भाषिक वैशिष्ट्ये लिहा.	
६ कवितेतून व्यक्त होणारा विचार लिहा.	

पद्य क्र. ६ वस्तू

- द. भा. धामणस्कर

प्रश्न १ (अ) पुढील कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा .

१. आकृत्या पूर्ण करा.

अ)

वस्तूंना या प्रकारे वागवू नये

वस्तूंना जीव नसेलही कदाचित, पण
जीव नसल्यासारखे वागवू नये त्यांना.
वस्तूंना मनही नसेल कदाचित, पण ते
असल्यासारखे वागलो तर वस्तू
प्रचंड सुखावतात.
वस्तूनिखालस सेवकच असतात आपल्या,
तरीही बरोबरीचाच मान द्यावा त्यांना.
वस्तूंना वेगळी, स्वतंत्र खोली नको असते,
त्यांना फक्त "आपल्या मानलेल्या" जागेवरून
निष्कासित न होण्याची हमी द्या.
वस्तूंनाही असते आवड स्वच्छ राहण्याची,
हे हातांना लक्षात ठेवायला सांगा.
वस्तूंना जपावे, लाडावूनही ठेवावे त्यापुढे जाऊन.
त्याच जिवंत ठेवणार आहेत आपला स्नेह
नंतरच्या काळातही.
आयुष्य संपले की वस्तूंनाही आजवरच्या
हक्काच्या घरात राहू देत नाहीत, तेव्हा
कृतज्ञतापूर्ण निरोपाचा त्यांचा हक्क
शाबूत ठेवावा.

आ)

कवीने वस्तूंना द्यावयास सांगितलेल्या गोष्टी

२. तक्ता पूर्ण करा.

मानव व वस्तू यांच्यातील समान भाव लिहून तक्ता पूर्ण करा.

मानव	वस्तू

(३) कारणे लिहा :-

१ वस्तूंना जपावे आणि त्यांचे लाडही करावेत, कारण ....

२ वस्तूंना हक्काच्या घरात राहू दिले जात नाही, कारण ....

(४) खालील काव्यपंक्तीचा सरळ अर्थ तुमच्या शब्दांत लिहा :-

१ वस्तूंना जपावे, लाडावूनही ठेवावे त्यापुढे जाऊन.
त्याच जिवंत ठेवणार आहेत आपला स्नेह

(४) काव्यसौंदर्य :-

१ वस्तूंना वेगळी, स्वतंत्र खोली नको असते,
त्यांना फक्त “आपल्या मानलेल्या” जागेवरून
निष्कासित न होण्याची हमी द्या.

प्र २ (आ) पुढील मुद्यांच्या आधारे वस्तू या कवितेसाबंधी पुढील कृती सोडवा .

१ प्रस्तुत कवितेचे कवी/कवयित्री	
२ प्रस्तुत कवितेचा विषय...	

३ प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचे अर्थ लिहा. उदा . १ निखालस २ निष्कासित	
४ प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश -	
५ प्रस्तुत कवितेची भाषिक वैशिष्ट्ये लिहा.	
६ कवितेतून व्यक्त होणारा विचार लिहा.	
७ कवितेतील दिलेल्या ओळीचा सरळ अर्थ लिहा .उदा . वस्तूनिखालस सेवकच असतात आपल्या, तरीही बरोबरीचाच मान द्यावा त्यांना.	

****

पद्य पाठ क्र. ०९ आश्वासक चित्र

नीरजा

प्रश्न १ (अ) पुढील कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा .

१) कोण ते लिहा .

१ तापलेले :- ------------------------------

२ खेळणारी :- ------------------------------

३ मांडीवर घेतलेली :- ------------------------------

४ इवलासा :- ------------------------------

तापलेल्या उन्हाच्या आडोशालाबसून
खेळते आहे एक मुलगी केव्हाची.
मी पाहत राहते तिलामाझ्या घराच्या झरोक्यातून.

ती मांडीवर घेते बाहुलीला
एकाहातानं थोपटत तिला, चढवते आधण भाताचं
भातुकलीतल्या इवल्याशागॅसवर.

बाजूलाखेळतो आहे मुलगाहातात चेंडू घेऊन
खूप उंच उडवून चेंडू नेमकाझेलतो तो हातात.

मुलगी पाहत राहते कौतुकानं त्याच्याकडे.
अचानक बाजूलाठेवून बाहुलीलाती जवळ जाते त्याच्या.
मुलगादाखवतो तिला, आपलं कसब पुन्हाएकदा.
मुलगी चेंडू मागते त्याच्याकडे
तेव्हातो हसून म्हणतो,
'तू भाजी बनव छानपैकी पाल्याची.' ती म्हणते,
'मी दोन्हीकरू शकते एकाच वेळी. तू करशील?'
मुलगा देतो चेंडू तिच्या हातात.

उंच उडवलेलाचेंडू आभाळालाशिवून
नेमकायेऊन पडतो तिच्या ओंजळीत.
मुलगापाहत राहतो आश्चर्यचकित.
तशी हसून म्हणते ती, 'आतातू.'
मांडी घालून मुलगाबसतो गॅससमोर.
दोन्हीहातांनी थोपटत झोपवतो बाहुलीलाप्रथम;
मग शोधतो पातेलं भाजीसाठी...

हळूहळू शिकेल तोही
आपलं कसब दाखवतानाच घर सांभाळणं
तापलेल्या उन्हाच्या आडोशालाबसून.

माझ्या घराच्या झरोक्यातून दिसतं आहे
एक आश्वासक चित्र उद्याच्या जगाचं
जिथं खेळले जातील सारेच खेळ एकत्र.
भातुकलीतून प्रवेशतानावास्तवात
हातात हात असेल दोघांचाही
ज्यावर सहज विसावेल बाहुली आणिचेंडू जोडीनं.

(२) योग्य जोड्या जुळवा :-

	“अ” गट	“ब” गट
१	मुलगी मागते	आश्चर्यचकित.
२	चढवते आधण	भाताचं
३	मुलगा पाहत राहतो	दोघांचाही
४	हातात हात असेल	चेंडू

(३) खालील काव्यपंक्तीचा सरळ अर्थ तुमच्या शब्दांत लिहा :-

१ उंच उडवलेला चेंडू आभाळाला शिवून
नेमका येऊन पडतो तिच्या ओंजळीत

(४) काव्यसौंदर्य :-

१ ती मांडीवर घेते बाहुलीला
एका हातानं थोपटत तिला, चढवते आधण भाताचं
भातुकलीतल्या इवल्याशा गॅसवर

प्र २ (आ) पुढील मुद्यांच्या आधारे “आश्वासक चित्र “ , या कवितेसाबंधी पुढील कृती सोडवा .

मुद्दे	
१ प्रस्तुत कवितेचे कवी/कवयित्री	
२ प्रस्तुत कवितेचा विषय...	
३ प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचे अर्थ लिहा .उदा . १ कसब २ हात	
४ प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश -	
५ प्रस्तुत कवितेची भाषिक वैशिष्ट्ये लिहा.	
६ कवितेतून व्यक्त होणारा विचार लिहा.	
७ कवितेतील दिलेल्या ओळीचा सरळ अर्थ लिहा .उदा . ज्यावर सहज विसावेल बाहुली आणि चेंडू जोडीनं.	

पद्यपाठ क्र . १२ भरतवाक्य

मोरोपंत

प्रश्न १ (अ) पुढील कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा .

१ सदा घडावी अशी :- ------------------------------

२ कानी पडावे असे :- ------------------------------

३ मतीचा झडावा :- ------------------------------

४ सर्वथा आवड नसावी असे :- ------------------------------

सुसंगति सदा घडो; सुजनवाक्य कानीं पडो;
कलंक मतिचा झडो; विषय सर्वथा नावडो;
सदंघ्रिकमळीं दडो; मुरडितां हटानें अडो;
वियोग घडतां रडो; मन भवच्चरित्रीं जडो ।।

न निश्चय कधीं ढळो; कुजनविघ्नबाधा टळो;
न चित्त भजनीं चळो; मति सदुक्तमार्गी वळो; ।
स्वतत्त्व हृदया कळो; दुरभिमान सारा गळो;
पुन्हां न मन हें मळो; दुरित आत्मबोधें जळो ।।

मुखीं हरि ! वसो तुझी कुशलधामनामावली,
क्षणांत पुरवील जी सकलकामना मावली; ।
कृपा करिशि तूं जगत्रयनिवास दासावरी,
तशी प्रगट हे निजाश्रितजनां सदा सांवरी ।।

(२) एका वाक्यात उत्तरे लिहा :-

१ मन कोठे जडायला हवे ?

२ दुरित कशाने जळावे ?

(३) खालील काव्यपंक्तीचा सरळ अर्थ तुमच्या शब्दांत लिहा :-

१ मुखीं हरि ! वसो तुझी कुशलधामनामावली,
क्षणांत पुरवील जी सकलकामना मावली; ।

(४) काव्यसौंदर्य :-

१ कृपा करिशि तूं जगत्रयनिवास दासावरी,
तशी प्रगट हे निजाश्रितजनां सदा सांवरी ।।

प्र २ (आ) पुढील मुद्यांच्या आधारे “भरतवाक्य” , या कवितेसाबंधी पुढील कृती सोडवा .

मुद्दे	
१ प्रस्तुत कवितेचे कवी/कवयित्री	
२ प्रस्तुत कवितेचा विषय...	
३ प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचे अर्थ लिहा .उदा . १ धाम २ दुरित	
४ प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश -	
५ प्रस्तुत कवितेची भाषिक वैशिष्ट्ये लिहा.	
६ कवितेतून व्यक्त होणारा विचार लिहा.	
७ कवितेतील दिलेल्या ओळीचा सरळ अर्थ लिहा .उदा . मुखीं हरि ! वसो तुझी कुशलधामनामावली,	

****

पद्य पाठ क्रमांक १५
खोद आणखी थोडेसे

आसावरी काकडे

अ) दिलेल्या कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

आकलन

1) योग्य जोड्या लावा.

कवितेतील संकल्पना	संकल्पनेचा अर्थ
i) सारी खोटी नसतात नाणी	अ) मनातील विचार व्यक्त करावेत
ii) घट्ट मिटू नका ओठ	ब) भ्रामक खोट्या समजुती बाळगू नयेत.
iii) मूठ मिटून, कशाला म्हणायची भरलेली	क) सगळे लोक फसवे नसतात.
iv) उघडून ओंजळीत घ्यावी मनातली तळी	ड) भ्रामक खोट्या समजुती बाळगू नयेत.

खोद आणखी थोडेसे
खाली असतेच पाणी
धीर सोडू नको, सारी
खोटी नसतात नाणी
घट्ट मिटू नये ओठ
गाणे असते गं मनी
आर्त जन्मांचे असते
रित्या गळणाऱ्या पानी.
मूठ मिटून कशाला
म्हणायचे भरलेली
उघडून ओंजळीत
घ्यावी मनातली तळी.
झरा लागेलच तिथे
खोद आणखी जरासे
उमेदीने जगण्याला
बळ लागते थोडेसे!

2) दिलेल्या कवितेच्या आधारे पुढील कृती पूर्ण करा.

i) खोद आणखी - [ ]

ii) खाली असतेच - [ ]

iii) सोडू नकोस - [ ]

iv) खोटी नसतात [ ]

3) खालील पदयपंक्तीचा सरळ अर्थ तुमच्या शब्दांत लिहा.

झरा लागेलच तिथे
खोद आणखी जरासे
उमेदीने जगण्याला
बळ लागते थोडेसे!

4) खालील मुद्यांच्या आधारे कवितेसंबंधी खालील कृती सोडवा.

1. प्रस्तुत कवितेचे कवी / कवयित्री -

2. प्रस्तुत कवितेचा विषय -

3. प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचे अर्थ लिहा.

i) उमेद - .... i) बळ - ....

४. प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश -

प्रस्तुत कवितेची भाषिक वैशिष्टये लिहा.

1) कवितेतून व्यक्त होणारा विचार लिहा.

2) कवितेतील दिलेल्या सरळ ओळींचा अर्थ लिहा.

उदा. : झरा लागेलच तिथे
खोद आणखी जरासे

****

पद्य पाठ क्रमांक १६
आकाशी झेप घे रे

जगदीश खेबुडकर

पुढील कवितेच्या आधारे दिलेल्या सूचनांनुसार कृती करा.

आकलन कृती

1) आकृतीबंध पूर्ण करा.

पाखराला या गोष्टी ओलांडायच्या आहेत			
↓	↓	↓	↓

आकाशी झेप घे रे पाखरा
सोडी सोन्याचा पिंजरा
तुजभवती वैभव, माया
फळ रसाळ मिळते खाया
सुखलोलुप झाली काया
हा कुठवर वेड्या घेसी आसरा
तुज पंख दिले देवाने
कर विहार सामर्थ्याने
दरि-डोंगर, हिरवी राने
जा ओलांडुनी या सरिता-सागरा
कष्टाविण फळ ना मिळते
तुज कळते परि ना वळते
हृदयात व्यथा ही जळते
का जीव बिचारा होई बावरा
घामातुन मोती फुलले
श्रमदेव घरी अवतरले
घर प्रसन्नतेने नटले
हा योग जीवनी आला साजिरा

2) खालील चौकटी पूर्ण करा.

1. कष्टातून साध्य झालेल्या गोष्टी - ☐ ☐

3)पुढील गोष्टींचे परिणाम लिहा.

i) कष्ट केल्यावर मिळते ☐

ii) देवाने पंख दिल्यामुळे ☐

4)खालील काव्यपंक्तीचा सरळ अर्थ तुमच्या शब्दांत लिहा.

घामातून मोती फुलले
श्रमदेव घरी अवतरले
घर प्रसन्नतेने नटले
हा योग जीवनी आला साजिरा

3) खालील मुद्द्यांच्या आधारे कवितेसंबंधी कृती सोडवा.

1. प्रस्तुत कवितेचे कवि / कवयित्री ☐
2. प्रस्तुत कवितेचा विषय ☐
3. प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचे अर्थ लिहा.

i) विहार - ....   ii) काया - ....

4) प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश लिहा.

5) प्रस्तुत कवितेची भाषिक वैशिष्ट्ये लिहा.

6) कवितेतून व्यक्त होणारा विचार लिहा.

7) कवितेतील दिलेल्या ओळीचा सरळ अर्थ लिहा.

उदा. : तुज पंख दिले देवाने
कर विहार सामर्थ्याने

****

पद्य पाठ क्रमांक १९

तू झालास मूक समाजाचा नायक

ज. वि. पवार

(अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा

I. चौकटी पूर्ण करा 2

1) मूक समाजाचा नायक- [ ]

2) महाड येथील तळे - [ ]

3) पन्नास वर्षानंतरची परिस्थिती

→ सूर्यफुले ध्यास घेत आहेत

→ [ ]

→ [ ]

तू झालास मूक समाजाचा नायक
तू निघालास तेव्हा काळोखाचं राज्य होतं.
सूर्यफुलांनी पाठ फिरविली होती.
मळवाटेने जायचे नाकारलेस तेव्हा
खाचखळग्यांनी तुझे स्वागत केले

तू झालास परिस्थितीवर स्वार
आणि घडविलास नवा इतिहास
तू झालास मूक समाजाचा नायक
आणि जागा केलास उभा बहिष्कृत भारत

तू फुंकलेस रणशिंग आघात ज्ञानाच्या बळावर
तू तोडल्यास गुलामांच्या पायांतल्या बेड्या
आणि केलेस उभे चवदार तळ्याच्या काठावर
युद्धात जवानांना उभे करावे तसे.
तुझे शब्द जसे की
महाकाव्य तुझ्या पायाजवळ गळून पडावीत
तुझा संघर्ष असा की

काठ्यांच्या संगिनी व्हाव्यात
तुझ्या डरकाळीने हादरलं आकाश; डचमळली पृथ्वी
आणि बघता बघता चवदार तळ्याला आग लागली.

आज पन्नास वर्षांनी अनुभवतोय
सूर्यफुले तुझा ध्यास घेतायेत
बिगुल प्रतीक्षा करतोय
चवदार तळ्याचे पाणी, तेही आता थंड झालंय.

(2) कवितेतील संदर्भ आणि स्पष्टीकरण यांच्या जोड्या लावा. 2

कवितेतील संदर्भ	स्पष्टीकरण
1) सूर्यफुले पारंपरिक वाट 2) मळवाट 3) जुलुमाखाली जगत असलेली	

(3) खालील पद्यपंक्तीचा सरळ अर्थ तुमच्या शब्दात लिहा. 2

तू झालास मूक समाजाचा नायक
आणि जागा केलास उभा बहिष्कृत भारत

(अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा

(1)चौकटी पूर्ण करा 2

1) प्रस्तुत कविता या काव्यसंग्रहातून घेतली आहे [ ]
2) मूक समाजाचे नायक [ ]
3) पाठ फिरवणारी [ ]
4) ज्ञानाच्या बळावर फुंकलेले [ ]

(2) आकृतीबंध पूर्ण करा.

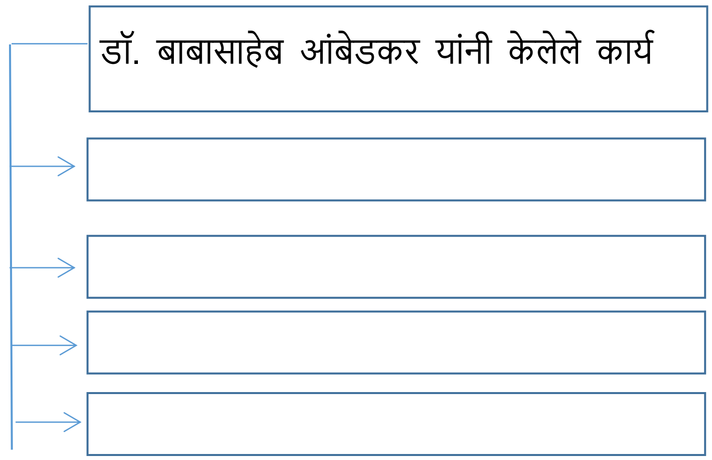

(3) खालील पद्यपंक्तीचा सरळ अर्थ तुमच्या शब्दात लिहा. 2

तू फुंकलेस रणशिंग आघात ज्ञानाच्या बळावर
तू तोडल्यास गुलामांच्या पायातल्या बेड्या

(आ) खालील मुद्द्यांच्या आधारे खालीलपैकी कोणत्याही एका कवितेसंबंधी खालील कृती सोडवा. 4

कविता - तू झालास मूक समाजाचा नायक

1) प्रस्तुत कवितेचे कवी -
2) कवितेचा रचनाप्रकार -
3) कवितेचा काव्यसंग्रह -
4) कवितेचा विषय -
5) कवितेतून व्यक्त होणारा स्थायीभाव -
6) कवितेच्या कवींची लेखन वैशिष्ट्ये-
7) कवितेची मध्यवर्ती कल्पना-
8) कवितेतून व्यक्त होणारा विषय
9) कवितेतील आवडलेली ओळ
10)कविता आवडण्याची न आवडण्याची कारणे -
11) कवितेतून मिळणारा संदेश -

****

स्थूलवाचन

प्र. ३ खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा. गुण 6

बालसाहित्यिका - गिरिजा कीर

प्रश्न १ “ साहित्यिक गिरिजा कीर यांच्या बाल नाटिकांचे विशेष ” यावर टिप लिहा.

प्रश्न २ गोष्ट एका माणसाची ही कथा तुमच्या शब्दांत लिहा.

प्रश्न ३ गिरिजा कीर यांच्याबाल नाटिकांची नावे लिहा.

मनक्या पेरेन लागा

खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

(1) “माणसे पेरा माणुसकी उगवेल” या विधानाचा तुम्हाला समजलेला अर्थ लिहा ?

(2) “माणुसकी पेरणे काळाची गरज” या विधानाचा तुम्हाला समजलेला अर्थ लिहा ?

(3) “माणसं पेरायला लागू” या शीर्षकातून कवीला अभिप्रेत असलेला भावार्थ उलगडून दाखवा?

वीरांगना

१) लेफ्टनंट स्वाती महाडिक यांची माहिती वाचल्यावर तुझ्या मनात कोणते विचार आले.

२)सबइन्स्पेक्टर रेखा मिश्रा यांच्या कार्याची माहिती वाचून ती तुझ्या शब्दांत लिही.

३)रेखा मिश्रा यांचे शिक्षणबद्दल माहिती लिही.

४)”भरकटलेल्या मुलांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणण्यासाठी काय करावे असे तुला वाटते?

५)वीरांगना हा पाठ वाचल्यावर तुमच्या मनातआलेले विचार लिही.

व्युत्पत्ती कोश

1)व्युत्पत्ती कोशाचे कार्य थोडक्यात लिहा.

2)शब्द तयार होण्याचे विविध प्रकार याविषयी माहिती लिहा.

विभाग ४ भाषाभ्यास

अ)व्याकरण घटकांवर आधारित कृती.

1)समास :

योग्य जोड्या लावा.

सामासिक शब्द	समासाचे नाव
1. चहापाणी	अ) द्विगू
2. सप्तपदी	ब) कर्मधारय
3. महादेव	क) इतरेत्तरद्वंद्व
4. पापपुण्य	ड) समाहार द्वंद्व

2)शब्दसिद्धी :

खालील तक्ता पूर्ण करा.

अवजड, दांडगाई, अनाकलनीय, चढाई

प्रत्ययघटित शब्द	उपसर्गघटित शब्द

3)वाक्प्रचार :

खालीलपैकी कोणत्याही दोन वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा.

i) शिरोधार्य मानणे　　ii) गगन भरारी घेणे

iii) पित्त खवळणे　　iv) धडा देणे

आ) भाषिकघटकांवर आधारित कृती.

1)शब्दसंपत्ती -

i) खालील शब्दसमूहासाठी एक शब्द लिहा.

1. ज्याचे आकलन होत नाही असे -

2. पसरवलेली खोटी बातमी -

ii) खालील शब्दांचे कमीत कमी दोन समानार्थी शब्द लिहा.

1. रात्र

2. जल

iii) खालील शब्दांतील अक्षरांपासून दोन अर्थपूर्ण शब्द तयार करा.

1. गिरीभ्रमण -

2. विनायक -

2) लेखन नियमांनूसार लेखन -

अ) अचूक शब्द ओळखा. (कोणतेही दोन शब्द सोडवा)

1. शीरोधार्य / शिरोधार्य / शिरोर्धाय / शीरधार्य
2. पुरस्कार / पुरस्कर / पुरसकार / पूरस्कार
3. उत्स्फूर्त / उत्स्फुर्त / उस्त्फूर्त / उस्त्फूर्त
4. मन:स्थिती / मनस्थिती / मन:स्थिति / मन:स्थीती

3)विरामचिन्हे :

पुढील वाक्यात योग्य ठिकाणी विरामचिन्हे घालून वाक्ये पुन्हा लिहा.

1. तो म्हणाला तुला काही कळतं की नाही

4)**पारिभाषिक शब्द :**

खालील शब्दांना प्रचलित मराठी भाषेतील शब्द लिहा.

1. News Agency -

2. Application Form -

****

विभाग 4 (भाषाभ्यास)

(अ) व्याकरण घटकावर आधारित कृती

(1) समास 2

पुढील तक्ता पूर्ण करा.

सामासिक शब्द	विग्रह	समासाचे नाव
1) राजवाडा	----------------	-------------
2) पंचारती	----------------	द्विगू समास
3) ---------	खरे किंवा खोटे	वैकल्पिक द्वंद्व

(2) शब्दसिद्धी 2

खालील दिलेल्या शब्दांचे वर्गीकरण करून तक्ता पूर्ण करा

धक्काबुक्की , अनाथ, अविचल, आश्रमात

प्रत्ययघटितशब्द	उपसर्गघटितशब्द	अभ्यस्त शब्द

(3) वाक्प्रचार **4**

खालील वाक्प्रचार व त्यांचे अर्थ यांच्या योग्य जोड्या लावा

अ वाक्प्रचार	**आ वाक्प्रचार अर्थ**
1) खुणगाठ बांधणे	अ) एखाद्या गोष्टीचा आरंभ करणे
2) मुहूर्तमेढ रोवणे	ब) मनाशी पक्के करणे
3) वस्तुपाठ घालून देणे	क) खूप कौतुक करणे
4) डोक्यावर घेणे	ड) आदर्श घालून देणे

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती

(1) शब्द संपत्ती

1) खालील शब्दांचे समानार्थी शब्द लिहा 1

1) आई =

2) महिला =

2) खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा 1

1) सुख -

2)निरक्षर -

3) खालील शब्दांचे वचन बदला 1

1) रुपये -

2) स्वप्न -

4) खालील शब्दातील अक्षरांपासून दोन अर्थपूर्ण शब्द तयार करा 1

सुधारक

2) लेखन नियमानुसार लेखन

(1) अचूक शब्द निवडा 1

1) मुहूर्तमेढ / मुहुर्तमेढ / मूहूर्तमेढ / मुहूरतमेढ

2) सुशिक्षीत / सुशिक्षित / सुशीक्षित सूशिक्षित

(3) खालील वाक्यातील लेखन नियमानुसार चुकीचा शब्द ओळखून दुरुस्त करा. 1

कव्यांच्या पूतळ्यामागे एक मूलगी रडत बसली होती.

3)खालील विरामचिन्हे ओळखा. 1

"" [ ] ? [ ]

4)पारिभाषिक शब्द

खालील शब्दांना प्रचलित मराठी भाषेतील शब्द लिहा 1

1) Drama -

2) Mobile -

****

भाषाभ्यास

अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती

१) समास

योग्य जोड्या लावा

सामासिक शब्द	समासाचे नाव
अ) सत्पुरूष	१) वैकल्पिक व्दंव्द
आ) सत्यासत्य	२) कर्मधारय
	३) व्दिगू

२) शब्दसिद्धी

तक्ता पूर्ण करा.

(सुसंस्कृत, सहदयता, महाराष्ट्र, श्रीमंती)

प्रत्ययघटित शब्द	उपसर्गघटित शब्द

३) वाक्प्रचार व त्यांच्या अर्थाच्या योग्य जोड्याजुळवा

१) समरस होणे	१) विनवणी करणे
२) याचना करणे	२) उदाहरण देणे
३) दाखला देणे	३) प्रेम भावाने राहणे
४) गुण्या गोविंदाने राहणे	४) प्रार्थना करणे
	५) एकरूप होणे

आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती

१) शब्दसंपत्ती

I) समानार्थी शब्द लिहा.

[ ] ← वृक्ष → [ ]

[ ] ← सूर्य → [ ]

II) पुढील शब्दातील अक्षरांपासून दोन अर्थपूर्ण शब्द तयार करा

समाजकल्याण → ☐ ☐

III) शब्द समूहाबद्दल एक शब्द लिहा.

१) देवाचे अस्तित्व मानणारा. → ☐

IV) वचन बदला

१) फूल - २) नदी -

२) लेखन नियमांनुसार लेखन

१) वैयक्तिक / वैयक्तीक/वैयाक्तिक / वैयाक्तीक

२) समाजिक / सामजिक /सामाजीक / सामजीक

३) आवर्जून / आर्वजून / आर्वजुन/आर्वजुन

४) उतरार्ध / उत्तरार्ध / उतर्राध / उत्तर्राध

३) विरामचिन्हे

पुढील चिन्हापुढे नाव लिहा.

१) [•] = 2) [" "] =

४) पारिभाषिक शब्द

१) Action → ☐ 2) Daily wages → ☐

आकलन

कृती (१) कंसात दिलेल्या शब्दसमुहाचे योग्य रुप आहे योग्य ठिकाणी वापर करुन वाक्य लिहा.
(गप्पामारणे, उड्यामारणे,थापामारणे, टिचकीमारणे, शिट्टीमारणे, पाकीटमारणे, तावमारणे, हातपायमारणे, माश्यामारणे.)

१) बाबांना पाहताच चिंटू .... लागला.

२) पोहायला शिकायचं म्हंटल की .... लागणारच.

३) मिराने आज जेवणावर............

४) आज बाजाराच्या गर्दीत कोणीतरी माझे.............

कृती २

पुढील वाक्प्रचाराचा शब्दशः अर्थ व मूळ अभिप्रेत अर्थ लिहा.

१) हात वर करणे

२) कंठस्नान घालणे

३) खांद्याला खांदा लावणे

कृती ३

पुढील वाक्प्रचाराचा अर्थ सांगून वाक्यातउपयोगकरा.

१) पाकीटमारणे :-

२) तावमारणे :-

३) माश्यामारणे :-

कृती ४

गटात न बसणारा शब्द ओळखून लिहा.

१) ऐट,डौल, रुबाब,चैन.

२) कपाळ ,हस्त ,ललाट, भाल.

३) विनोद ,नवल ,आश्चर्य ,विस्मय.

४) संपत्ती, संपदा ,कांता ,दौलत.

५) प्रख्यात ,प्रज्ञा ,नामांकित ,प्रसिद्ध.

कृती ५

पुढील शब्दांतील अक्षरांपासून चारअर्थ पूर्ण शब्द लिहा.

१) सूतकताई

२) अपघातस्थळी

कृती ६

“भर “हा उपसर्ग लागलेले चार उपसर्गघटित शब्द लिहा.

कृती ७

खालील शब्दांचे वचन बदला

१) रस्ता

२)वेळ

३) भिंती

४) माणूस

५) घड्याळ

६) विहिरी

कृती ८

खालील शब्दसमूहासाठी एक शब्द लिहा.

१) संपादन करणारा

२) केलेले उपकार जाणणारा

३) महिन्यातून एकदा प्रकाशित होणारे

****

भाषाभ्यास

अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती

१) खालील तक्ता पूर्ण करा.

शब्द		अर्थ
अ) निष्पर्ण	-	पाने निघून गेलेला
आ) निर्गंध	-	
इ) निर्वात	-	
ई) निगवी	-	
उ) नि:स्वार्थी	-	

२) शब्दसिद्धी

तक्ता पूर्ण करा.

(दुरंगी, अतुलनीय , गुळगुळीत, निर्गंध, खसखस, प्रादेशिक)

प्रत्ययघटीतशब्द	उपसर्गघटितशब्द	अभ्यस्तशब्द

३) वाक्प्रचार

वाक्प्रचार व त्यांच्या अर्थाच्या अचूक जोड्या जुळवा.

१) कुचेष्टा करणे	१) दु:खी होणे
२) पेव फुटणे	२)अवहेलना करणे
३) व्यथित होणे	३) भोवती फिरणे
४) विसंगत वाटणे	४) मुबलक असणे
५) विरोध जाणवणे	

आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती

१) शब्दसंपत्ती

१) विरूद्धार्थी शब्द लिहा.

I. भडक x ii . पांढरा x

२) पुढील शब्दातील अक्षरांपासून दोन अर्थपूर्ण शब्द तयार करा.

पसायदान - [ ] [ ]

३) शब्द समुहाबद्दल एक शब्द लिहा.

ज्याचे आकलन होत नाही असे- [ ]

४) वचनबदला

झाड - वेली -

लेखन नियमांनु सार लेखन

१) वास्तविक / वास्तावीक / वास्तवीक / वास्ताविक

२) दूर्मीळ्व/ दुर्मिळ्व / दूर्मिळ / दुर्मीळ

३) नीर्जीव/ निर्जिव/ नीर्जिव / निर्जीव

४) नीसर्ग / नीसर्ग / निर्सग / निसर्ग

विरामचिन्हे

पुढील चिन्हां पुढे नावे लिहा.

१) [!] → २) [?] →

पारिभषिक शब्द

Event - [ ] 2) Exhibition - [ ]

विभाग 4 (भाषाभ्यास)

(अ) व्याकरण घटकावर आधारित कृती

(1) समास 2

2) योग्य जोड्या लावा

सामाजिक शब्द समासाचे नाव

1) स्त्रीपुरुष	अ) द्विगू समास
2) पंचारती	आ) इतरेतर द्वंद्व
	इ) कर्मधारय समास

(2) शब्दसिद्धी **2**

खालील दिलेल्या शब्दांचे वर्गीकरण करून तक्ता पूर्ण करा

चवदार, अगाध, हळूहळू, सुविचार

प्रत्ययघटित शब्द	उपसर्गघटितशब्द	अभ्यस्त शब्द

(3) वाक्प्रचार **4**

खालील वाक्प्रचार व त्यांचे अर्थ यांच्या योग्य जोड्या लावा

वाक्प्रचार अर्थ

1) पाठ फिरवणे	अ) वाट पाहणे
2) रणशिंग फुंकणे	ब) स्वतंत्र होणे
3) बेड्या तोडणे	क) युद्ध सुरू होण्याचा इशारा देणे
4) प्रतीक्षा करणे	ड) मदत न करणे

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती

(1) शब्द संपत्ती

1) खालील शब्दांचे समानार्थी शब्द लिहा 1

1) पाणी =

2) सूर्य =

2) खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा 1

1) नवा -

2) काळोख-

3) खालील शब्दांचे वचन बदला 1

1)सूर्यफुले -

2) वर्ष -

4) खालील शब्दातील अक्षरांपासून दोन अर्थपूर्ण शब्द तयार करा 1

अहमदनगर

२) लेखन नियमानुसार लेखन

(1) अचूक शब्द निवडा 1

1) परिस्थिती / परीस्थिती / परीस्थिती / परिस्थीती

2) आशिर्वाद / आशीर्वाद / आर्शिवाद / आशिरवाद

(2) खालील वाक्यातील लेखन नियमानुसार चुकीचा शब्द ओळखून दुरुस्त करा. 1

तुझ्या डरकाडीने हादरलं आकाश; डचमळली पृथ्वी

3)खालील विरामचिन्हे ओळखा. 1

? [ ] ! [ ]

4) परिभाषिक शब्द 1

खालील शब्दांना प्रचलित मराठी भाषेतील शब्द लिहा

3) Tax -

4) Mobile -

अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती.

1) **समास :**

योग्य जोड्या लावा.

सामासिकशब्द	समासाचा विग्रह
1. महाराष्ट्र	अ) नऊ रात्रींचा समूह
2. नवरात्र	ब) सात दिवसांचा समूह
	क) महान असे राष्ट्र

2. पुढील तक्ता पूर्ण करा.

सामाजिक शब्द	विग्रह	समासाचे नाव
1) राजवाडा	---------------	-----------------------
2) --------------	नील असे कमाल	-----------------------

2) शब्दसिद्धी: खालील तक्ता पूर्ण करा.

अवजड, दुकानदार, शेजारीपाजारी, भरदिवसा

उपसर्ग घटित शब्द	प्रत्यय घटित शब्द	अभ्यस्त शब्द

शब्दसिद्धी

खालील दिलेल्या शब्दांचे वर्गीकरण करून तक्ता पूर्ण करा - भरधाव, कडकड, आर्थिक, हळूहळू

प्रत्यय घटित शब्द	अभ्यस्त शब्द

(3) वाक्प्रचार 4

खालील वाक्प्रचार व त्यांचे अर्थ यांच्या योग्य जोड्या लावा.

वाक्प्रचार	**अर्थ**
1) खुणगाठ बांधणे	अ) एखाद्या गोष्टीचा आरंभ करणे
2) मुहूर्तमेढ रोवणे	ब) मनाशी पक्के करणे
3) वस्तुपाठ घालून देणे	क) खूप कौतुक करणे
4) डोक्यावर घेणे	ड) आदर्श घालून देणे

वाक्प्रचार :

खालीलपैकी कोणत्याही दोन वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा.

i) शिरोधार्य मानणे ii) गगन भरारी घेणे

iii) पित्त खवळणे iv) धडा देणे

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती

(1) शब्द संपत्ती

1) खालील शब्दांचे समानार्थी शब्द लिहा 1

1) आकाश =

2) कलंक =

2) खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा 1

1) नवे x

2) आनंद x

3) खालील शब्दांचे वचन बदला 1

1) घड्याळ -

2) रस्ता -

3) पैसा -

4) माणूस -

4) कृती- खालील शब्द समूहासाठी एक शब्द लिहा.

१) अपेक्ष नसणारा- ------------------

२) वर्षातून प्रसिद्ध होणारे -------------------

३) कुठलीही अपेक्षा न ठेवता - ------------------

5) खालील शब्दातील अक्षरांपासून दोन अर्थपूर्ण शब्द तयार करा 1

आवाजात: १-------------- २-----------------

साधारण: १-------------- २-----------------

6) खालील वाक्यातील लेखन नियमानुसार चुकीचे शब्द ओळखून दुरुस्त करा. 2

१) तूम्हाला काडिचाही त्रास देणार नाही

२) शनीवारी दूपारी साडेचारची वेळ होती.

अचूक शब्द निवडा **2**

1) अभिव्यक्ती / अभीव्यक्ती / अभिव्यक्ति / अभीव्यक्ति

2) आधूनिक / आधुनिक / आधुनीक / आधुनीक

3) अभिनंदन / अभीनंदन / अभिनदन / अभीनदन

4) मैत्रीण /मैत्रीन/ मैत्रिण/मैत्रिन

7) खालील विरामचिन्हे ओळखा. 1

1) . 2) ?

8) पारिभाषिक शब्द

खालील शब्दांना प्रचलित मराठी भाषेतील शब्द लिहा 1

1) Bonafide - ---------------------------

2) Workshop - ---------------------------

3) Survey - ---------------------------

4) Tax -----------------------------

****

भाषाभ्यास

(१) पुढील वाक्यातील सामासिक शब्द ओळखा व त्या शब्दांचा समास ओळखा.

१) निसर्गात ऊनसावलीचा खेळ चालू आहे.

२) दोघे भाऊ कसे रामलक्ष्मणासारखे राहतात.

३) नवरात्रात देवीची पुजा केली जाते.

(२) पुढील वाक्प्रचारांचा अर्थ लिहून वाक्यात उपयोग करा.

१) खनपटीला बसणे -

२) तगादा लावणे -

३) गुडघे टेकणे -

४)निकाल लावणे -

(३) पुढील वाक्यांमधील विरामचिन्हे ओळखा.

१) "तुम्ही पिच्छाच पुरवताहात तेव्हा सांगणं भाग आहे."

२) मी म्हटलं, "मी कोणतीही"

३) युक्ती केलेली नाही. केस काळे राहिले झालं!"

****

भाषाभ्यास

अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती.

1) **समास :**

योग्य जोड्या लावा.

सामासिक शब्द	**समासाचे नाव**
1. पूर्व - पश्चिम	अ) अव्ययीभाव
2. सप्तपदी	ब) विभक्ती तत्पुरुष
3. गल्लोगल्ली	क) इतरेत्तर द्वंद्व
4. दु:खमुक्त	ड) द्विगू

2) **शब्दसिद्धी :**

खालील तक्ता पूर्ण करा.

अवजड, दांडगाई, अनाकलनीय, चढाई

प्रत्ययघटित शब्द	उपसर्गघटित शब्द

3) **वाक्प्रचार :**

खालीलपैकी कोणत्याही दोन वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा.

i) शिरोधार्य मानणे	ii) गगनभरारी घेणे
iii) पित्त खवळणे	iv) धडा देणे

आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती.

1) **शब्दसंपत्ती -**

अ) खालील शब्दसमूहासाठी एक शब्द लिहा.

1. महिन्यातून एकदा प्रकाशित होणारे -
2. ज्याचे आकलन होत नाही असे -
3. पसरवलेली खोटी बातमी -

2)खालील शब्दांचे कमीतकमी दोन समानार्थी शब्द लिहा.

1. रात्र

3) खालील शब्दांतील अक्षरांपासून दोन अर्थपूर्ण शब्द तयार करा.

1. गिरीभ्रमण -
2. विनायक -

2) विरामचिन्हे :

पुढील वाक्यात योग्य ठिकाणी विरामचिन्हे घालून वाक्ये पुन्हा लिहा.

2. तो म्हणाला तुला काही कळतं की नाही

4) पारिभाषिक शब्द :

खालील शब्दांना प्रचलित मराठी भाषेतील शब्द लिहा.

3. Agent -
4. yard -

****

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.